

FÈLIX CUCURULL

1919-1996

IMMA ALBÓ

Barcelona, octubre 2009

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Albó i Vidal de Llobatera, Imma

Fèlix Cucurull, 1919-1996. – (Biblioteca de l'Esquerra Nacional)

Bibliografia. Índexs

ISBN 9788461349555

I. Fundació Josep Irla II. Títol III. Col·lecció: Biblioteca de l'Esquerra Nacional

1. Cucurull, Fèlix, 1919-1996 2. Escriptors catalans – S. XX – Biografia

3. Socialisme – Catalunya – Història – S. XX

929Cucurull, Fèlix

Generalitat de Catalunya
Departament de la Vicepresidència

La publicació d'aquesta obra ha rebut el suport
del Centre d'Història Contemporània de Catalunya

Fotografia de coberta cedida per Joaquim Cucurull

Dipòsit legal: B-38.498-2009

ISBN: 978-84-613-4955-5

FÈLIX CUCURULL

1919-1996

IMMA ALBÓ

SUMARI

Orígens familiars i vida activa	7
Breu record de l'obra novel·lística	23
Passió per Portugal.....	39
Història i assaig polític.....	55
Compromís polític i cívic.....	71
Pervivència de la seva figura i obra.....	85
Índex onomàstic.....	95
Índex d'organitzacions	105
Índex de publicacions periòdiques	109
Bibliografia	111
Obra pròpia de Fèlix Cucurull	117

ORÍGENS FAMILIARS I VIDA ACTIVA

Fèlix Cucurull va néixer el 12 de gener del 1919, en una casa situada al carrer de la Perera, número 14, abans carrer Bisbe Català, a Arenys de Mar, en ple centre de la vila. Però va créixer en una casa del carrer Anselm Clavé (Ample) 30, que donava al passeig de Mar per la banda de darrere, avui enderrocada. Fill de Fèlix Cucurull i Campalans, batlle d'Arenys de Mar —d'on era fill— per la Lliga, i de la seva segona esposa Leonor Tey i Vilageliu, de Barcelona, la qual, òrfena de pare i amb la mare que havia quedat cega, tingué per tutor Francesc de Paula Rius i Taulet (el qui fou diverses vegades batlle de Barcelona i diputat a Corts), amic de la família. De les primeres núpcies de Fèlix Cucurull i Campalans, l'any 1900 ja n'havia nascut un fill, Segimon, que va morir l'any 1927.

La seva infantesa s'emmarca en un ambient polititzat i literari. Els fets de la Canadenca, la Primera Guerra Mundial, una monarquia, una dictadura militar, l'Estatut de Núria, l'Estatut del 1932, la República, la Guerra Civil, la Segona Guerra Mundial. Viu de prop l'interès per la cosa pública, per la vida del poble, pel futur del país. Els fets que hem relatat anteriorment avalen aquesta afirmació; sense aquest context, com la historiadora Eva Serra relata a *Quaderns Arenyencs*¹, no s'entendria la figura d'en Fèlix Cucu-

1 *Quaderns Arenyencs*, núm. 3, 1996, p. 24,

rull: un intel·lectual de combat sensible a la reivindicació nacional i a les lluites socials. D'una banda, la responsabilitat del seu pare al capdavant de l'alcaldia d'Arenys. El seu pare va ocupar aquest càrrec com a militant de la Lliga amb el fet paradoxal que aquesta militància li conferia a Arenys un aire esquerrà derivat de l'avinentsa que, fins a l'any 1931, al poble només hi havia la Lliga i els monàrquics. I de l'altra, els ascendents materns. El fet que la seva mare —òrfena de pare— hagués tingut com a tutor l'alcalde de Barcelona Francesc de Paula Rius i Taulet també pot ser considerat, entre altres fets familiars, una circumstància llunyana que va permetre a Cucurull créixer amb el sentiment que l'acció de govern, que l'interès per la col·lectivitat era un valor positiu i natural. En una entrevista amb Joan Rendé, publicada a l'*Avui*, el 8 juny de 1983, ell encara hi suma més influències:

«I si vols que continuem amb l'anècdota dels antecedents —explica Cucurull—: una cosina germana de la seva mare era casada amb Ferran Agulló, secretari perpetu de la Lliga i el meu avi matern, en Fèlix Tey, va ser del comitè revolucionari de Gràcia durant la revolució de setembre [...] és a dir, jo vaig néixer polititzat, com pots veure.»

I és evident que tot aquest bagatge cultural i polític dels seus ascendents, filtrà en heretatge en el seu esperit i fou la baula d'una cadena de transmissió per a les següents generacions.

Estudia al parvulari de les monges de la Presentació i després inicia —el 1930— els estudis de batxillerat al Col·legi Cassà, regentat pels Germans Gabrielistes, una institució religiosa docent fundada a França l'any 1716 que va establir-se a Catalunya després de l'inici de la Revolució Francesa i que va calar amb molta

profunditat en l'ànima del poeta. Un sentiment profund de religiositat és present en la producció poètica inicial i es manté viu fins força anys després de la Guerra Civil. És una religiositat de caràcter gairebé mística que fa patir el poeta i en la seva obra creativa, és un element de sofriment que, a més, condiciona plenament la manifestació dels seus sentiments amorosos, com fa veure Jordi Albertí i Oriol². La seva infantesa i adolescència va lligada a escriure, des de petit, alguns poemes i obres per al seu teatre de *titelles*; als dotze anys, juntament amb un grup d'amics (Daniel Fontrodona, Benet Maimí, Josep Montmany i Jordi Palomer), funda, al voltant d'una barca, la Joventut Catalanista d'Arenys de Mar. Havien viscut l'esfondrament de la dictadura del general Primo de Rivera i la proclamació emergent de la República. Van ser del parer que no podien quedar al marge del desvetllament del seu país i per això organitzen cursets, conferències, seminaris i activitats esportives fins a l'esclat de la guerra.³

El 1933 continua els estudis de batxillerat a l'Institut de Segon Ensenyament de Mataró, que va ser com una espècie d'alliberament personal en declaracions seves, a l'entrevista concedida a Josepmiquel Servià l'any 1975⁴ i reproduïda en el meu llibre sobre Cucurull.⁵ En el nou centre docent, confessa Cucurull, «m'hi vaig trobar com el peix a l'aigua. Allí vaig començar a donar-me

2 ALBERTÍ I ORIOL, Jordi. *Revista de Catalunya*, articles a partir del juliol-agost de 2004 (197) fins al febrer de 2005 (203).

3 *Quaderns d'estudis arenyencs*, núm. 3, 1996. «Fèlix Cucurull. Fill predilecte de la Vila». Tot el quadern: AADD.

4 SERVIÀ, Josepmiquel. *Catalunya 3 generaciones*. Barcelona: Edic. Martínez Roca S.A., 1975, pp. 113-131.

5 ALBÓ, Imma. *Fèlix Cucurull: La lluita per l'autenticitat*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1986, pp. 180-198.

a conèixer com a escriptor», dirigint la revista *Institut Segon Ensenyament de Mataró (ISEM)*. I respecte al fet religiós diu [...] «no sempre és fàcil pronunciar-se; tot depèn del que entenguem per religió». En aquest llarg apartat de l'entrevista declara contundentment no creure en Déu i, resumint el paràgraf, «com que no es poden trobar solucions paradisiàques per als problemes de l'existència humana, si no ens suïcidem», continua dient, «ja que no hem vingut al món per la nostra pròpia voluntat, el millor que podem fer, el que tenim el deure de fer, àdhuc per egoisme», declara, «és procurar modificar el món perquè resulti més acollidor, més fraternal». Aleshores proposa tot un seguit d'objectius que han de posar fi a «l'explotació de l'home per l'home, [...] afavorint la convivència entre creients i no creients amb una estreta relació entre uns i altres», un fet totalment possible i real.

La filosofia política i antropològica de Fèlix Cucurull va en aquest sentit i influirà en tota la seva obra creativa posterior, indestruïble del seu compromís cívic i polític.

Dins de l'àmbit literari guanya, als 15 anys, un accèssit als Jocs Florals, organitzats per l'Ateneu Arenyenc, on també hi participaven els qui amb el temps serien bons amics seus: Salvador Espriu i Lluís Ferran de Pol. A l'Institut de Mataró hi coneix Esteve Albert. Funda i dirigeix, com hem assenyalat més amunt, la revista escolar *ISEM*. Hi apareixen les poesies: *Glòria*, *La Ciència* i *L'Art* en el número 1, p. 13-14, maig 1935. El març de 1936, en el número 4, hi trobem *Tres poemes*.

L'any 1935 comença a col·laborar al *Diari de Mataró*, de la redacció del qual formarà part. Hi publica moltes notícies de caràcter

local però també composicions poètiques: el 6 d'abril, *Nits de soledat*, poema premiat amb la Flor Natural, als 17 anys, en els Segons Jocs Florals de Mataró; el 9 d'abril, *Processó del Divendres Sant*, poesia premiada en els Jocs Florals escolars de Barcelona; el 16 d'abril, *Viuré al teu record*, poesia premiada amb el primer accèssit a la Flor Natural en els Segons Jocs Florals de Mataró (1936); el 17 d'abril, *Cançons marineres*; el 7 de maig, *Maria Teresa*; el 31 de maig, *Bandera d'esperances immarcescibles*; i el 9 de juliol, *Dos poemes*.

Guanya la Flor Natural en els Primers i Segons Jocs Florals Escolars de Mataró, com ja hem assenyalat més amunt, amb poemes com *Glòria*, Lema: *Parla Natura*. L'accèssit a la Flor Natural, Flor d'argent i encara el *Conte d'assumpte simplíssim*, i la *Prosa literària*.

Aquest vessant literari ja no l'abandonarà mai més. Ell mateix en diverses ocasions manifestarà que se sent com un jugador que no pot apartar-se de la ruleta perquè quan escriu, siguin quins siguin els mèrits atribuïbles a la seva obra, s'adona que realitza un esforç inútil, però l'arrossega una mena d'impuls que no pot controlar. Tanmateix confessa:

«La creació literària, que mai no he concebut com un simple desfogament, ni com a evasió, ni com a experimentació de llenguatge, sinó com a transmissió de vivències compartides en paraula escrita, és el que sempre m'ha atret més poderosament; i continua atraient-me per damunt de tot».⁶

6 BOSCH I GURRI, Dari. *La Tralla*, Calella, núm. 16, 21 d'octubre de 1978.

Acabat el batxillerat s'afilia a Estat Català (EC), l'organització que havia encapçalat en la seva fundació el president de la Generalitat Francesc Macià. Arriba a secretari del Casal d'aquesta organització a Arenys de Mar. A la vegada esdevé corresponsal del *Diari de Barcelona*, que és el portaveu d'Estat Català.

L'any 1937, quan té 18 anys, assisteix a un curs accelerat de pedagogia, organitzat pel CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada). Guanya en concurs una plaça de mestre de la Generalitat. Exerceix primer a Terrassa, després a Arenys. Recordem que el CENU va imposar la coeducació i les classes en català a tota la xarxa educativa i que durant aquest període l'educació catalana se situa a l'avantguarda mundial. El record d'aquells mestres és gairebé mític, perquè van ser uns elements de progressisme fonamentals.

Començada la Guerra Civil, s'incorpora com a soldat de la lleva del biberó (té dinou anys) a l'Exèrcit de la República. És destinat primer a València, al Gabinet de Censura del Correu de Campanya, i després al Front de Llevant com a milicià de cultura. El seu estat d'ànim i la seva sensibilitat no decauen en el transcurs de la contesa.

Resumint, la situació social i política del país fa que al llarg de només 16 anys visqui la proclamació de la República Catalana per Francesc Macià —quan només tenia 12 anys—; la restauració de la Generalitat; l'aprovació de l'Estatut d'Autonomia, que obre un període molt favorable per a la cultura catalana que possibilita el ple desenvolupament de les infraestructures culturals iniciades per Prat de la Riba i la Mancomunitat (Institut d'Estudis Catalans,

Biblioteca de Catalunya, etc.); la creació de noves institucions escolars —CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada)— i universitàries; per desembocar finalment al començament de la Guerra Civil espanyola. Aquests fets històrics puntuals, enllaçats amb altres aspectes de la vida quotidiana i amb les característiques de la seva família i de l'àmbit en què es movia, no és estrany que despertessin, en un noi predisposat com ell, l'interès declarat ben aviat per la cultura catalana i la lluita política, com hem assenyalat més amunt. Dues experiències molt ajustades en tot moment al temps històric que li tocà viure i que transformà en literatura i trajectòria vital. Un pes compartit pels escriptors de la seva generació que visqueren il·lusionats la proclamació de la República catalana, l'ofegament de la guerra, l'angoixa de l'exili i la brutal repressió viscuda en la postguerra.

Acabada la guerra torna a Arenys de Mar. Vol estudiar Filosofia i Lletres, però la seva situació política de vençut és molt dura i les portes de la Universitat se li tanquen com a conseqüència i represàlia de les seves vinculacions patriòtiques. Aquest fet condemnarà Cucurull a treballar d'una manera autodidacta i s'obre pas professionalment amb altres activitats, convençut de la validesa, ara més que mai, de la seva lluita nacional tot i la precarietat i les angoixes derivades de l'absència d'un treball i d'una retribució estables.

Entra a militar al Front Nacional de Catalunya (FNC), en serà membre del seu Consell Nacional. El FNC es creà a l'exili el 1940 per la confluència de patriotes procedents d'Estat Català, Nosal·tres Sols, estudiants procedents del Bloc Escolar Nacionalista i altres grups que de l'exili passaren la frontera per reprendre la

lluita nacional, sota el signe de la unitat, i tingué com a objectiu prioritari la formulació de la independència nacional que Cucurull expressava amb les següents paraules:

«Transformar la societat alliberant-la de tota mena d'opressions. Assolir una humanitat sense desequilibris econòmics, sense explotadors, on no hi hagi pobles ni persones oprimides o discriminades, on els catalans, constituint una nació lliure d'homes lliures, puguem coordinar-nos d'igual a igual amb tots els altres pobles de la terra».⁷

Assisteix a Dosrius a una Conferència General en la qual participen les següents personalitats: Josep Ferrer i Grau, Josep Serra i Estruc, Esteve Albert i Corp, Pere Carbonell i Fita, Antoni Malaret i Amigó, Manuel Viusà i Camps, Pere Narbona i Bartra, Antoni Andreu i Abelló, Jaume Martínez i Vendrell, Joan Cornudella i Barberà, Jaume Cornudella i Olivé, Manuel Piferré, Francesc Espriu i Puigdemongas, Josep Munté, Jordi Cardona, Josep Tramunt, Josep Planchart, Enric Pagès i Antoni Xammar, entre una quarantena més de patriotes de moltes comarques i de Barcelona. Restarà en aquesta organització, que és la resistència sòlidament estructurada de Catalunya fins el 1968. Aquest any, però, l'abandonarà degut al seu tebi socialisme i crea l'Acció Socialista Independentista de Catalunya (ASIC), que només va tenir incidència comarcal a Arenys, amb la qual el 1970 s'integra al PSAN (Partit Socialista d'Alliberament Nacional) fins a la crisi subsegüent d'aquest partit.

7 Entrevista de BOUVARD i PÉCOUCHET. «Fèlix Cucurull: La Qüestió nacional ara i ací». *Presència*, núm. 473, 7 de maig de 1977, p. 17.

Fèlix Cucurull forma part dels escriptors que es queden aquí, en una mena d'exili interior, però no de braços plegats, com hem constatat amb el que acabem de dir, sinó organitzant la derrota amb tots els amics disposats a fer front al feixisme vencedor, posant-se en contacte amb els escriptors exiliats, dubtant en certs moments de si havia de seguir-los en el camí de l'exili o bé continuar a l'interior lluitant amb la resistència, com es pot veure a través de la seva correspondència (Agustí Bartra i Pere Calders) dipositada a la biblioteca P. Fidel Fita d'Arenys de Mar amb secció pròpia, escrivint les seves primeres novel·les amb el rerefons de la guerra i publicant els seus poemes d'adolescència amb la censura franquista per entremig.

Al costat de tot això Cucurull malda per refer la seva vida personal. El 1945 es casa amb la granollerina Maria Teresa Coll. El seu viatge de noces arriba només fins a Palafrugell. Els diners s'havien acabat. Es queden a viure a Arenys de Mar i posen una botiga, una perfumeria, amb el nom tan suggestiu d'Ariadna, en ple centre de la Riera del Bisbe Pol.⁸ Tindran quatre fills, tres nois i una noia, —Jordi, Joaquim, Anna Maria i Ricard— dels quals naixeran amb el temps nombrosos néts i besnéts.

El desig d'ampliar el seu camp d'acció i de trobar un ambient més idoni per treballar i escriure fa que es traslladi a Barcelona i el 1955 el trobem dirigint el Centre d'Estudis Friedendorff de la capital a on es desplega un extens programa d'activitats literàries, lectures i actes diversos.

8 Per més detalls vegi's el que en diu la seva esposa Maria Teresa Coll de Cucurull a *Fèlix Cucurull: allò que no diuen els llibres* de Míriam Fabregà i Raquel Vidal, pp.87-92

Però abans, el 1946, en la seva faceta política àvida de no restar amb els braços plegats després del desastre de la guerra, fa que junt amb una quarantena de persones, participi en la 1a Conferència del Front Nacional de Catalunya celebrada el dijous Sant 18 d'abril, a la casa pairal de l'Esteve Albert, a Dosrius (Maresme), que tindrà una gran repercussió posterior i fa que s'arregleri a les seves files des de bon començament.

Publica el mateix any 1946 el seu primer llibre de poemes: *A mig camí del seny*, amb pròleg d'Agustí Esclasans, on són recollits part dels seus poemes d'adolescència. Surt sense peu d'impremta ja que la repressió franquista impedia la publicació de llibres en català.

El 1947 surt la 2a edició d'*A mig camí del seny*. Es tracta d'un recull de 45 poesies, la majoria datades, que s'agrupen en dos apartats, *Eufòria* i *Poemes de joventut*.

Agustí Esclasans en el pròleg d'aquesta edició dirà:

«De Joan Maragall a Fèlix Cucurull, jo no sé quins subterranis lligams de tradició sincera pot haver-hi. Però és evident que entre l'immortal *Excelsior* del primer, i aquest agilíssim *Mar endins* del segon, hi ha allò que Goethe en diria unes afinitats electives innegables i emocionants».

Esclasans, a més, compara el poeta amb Joan Maragall per la seva dosi d'emotivitat; amb Joaquim Folguera per l'elegància rítmica dels versos encavallats i, fins i tot, amb Wagner, perquè, més enllà dels valors clàssics del noucentisme, els seus versos

tenen «sensibilitat subtil, llampegueig musical, sinuositat lluminosa i beutat subratlladora» d'aquesta íntima interpretació còsmica que ell en diu «un desbocat desvari de somnis continguts».

Jordi Albertí i Oriol, que ha analitzat amb deteniment i profunditat la seva poesia en cinc magnífics articles apareguts a la *Revista de Catalunya*, que van del juliol-agost de 2004 al febrer de 2005, comentarà d'aquest primer llibre *A mig camí del seny*, manllevant les paraules d'Agustí Escasans:

«En aquest text, l'artífex de la ritmologia fa, primer de tot, un repàs històric de la significació del noucentisme, que considera clos, en la seva manifestació principal, l'any 1925 amb l'arribada a Barcelona del *Manifest du Surréalisme* d'André Breton. Els corrents poètics posteriors els veu dividits en dos grans blocs. D'una banda, el sobrerealisme de J. V. Foix i de Salvador Dalí. De l'altra, el populisme amarat de sensibilitat de Josep M. de Sagarra i de Tomàs Garcés i l'intimisme poètic de Josep Janés, dues formes diferents de forjar un segon noucentisme que arriba fins a la dècada dels anys cinquanta.»

L'any següent l'editorial Arca de Barcelona, en la seva col·lecció «Torrell de Reus», publica el segon poemari de Fèlix Cucurull. L'obra es titula *Vida terrena* (poemes), amb pòrtic poètic de López-Picó. El títol correspon al principal i llarg poema —484 versos— que conté el llibre i es complementa amb *Altres poemes*, una sèrie de dotze composicions. Ambdós llibres de poemes foren repudiats per Cucurull quan, el 1996, amb el mateix títol del seu segon llibre, va publicar a Lisboa un volum que no hi tenia res a veure.

Per cert que fou la *Vida terrena* repudiada pel seu autor la que féu sorgir de la ploma d'Agustí Esclasans una bella poesia dedicada a Cucurull, que ell considerava el millor poeta jove català d'aquells moments.⁹

L'escriptora i periodista Isabel-Clara Simó dirà a propòsit d'aquest llibre —en un homenatge celebrat a Arenys a la biblioteca P. Fídel Fita, el 2 de març de 1986, en la presentació del meu llibre sobre Cucurull¹⁰—, i en general de tota la seva obra de creació literària, que Cucurull és l'escriptor i poeta català que més interrogants es planteja i ens planteja. Obstinadament, desesperadament, però no desesperançat. La seva literatura no és melancòlica, sinó que queda inscrita en el corrent existencialista.

Tot amb tot, Miquel Dolç en el seu article «Fèlix Cucurull ante el hombre», que va aparèixer a la revista *Destino* el 22 de febrer de 1960, va escriure:

«És possible que el poeta se senti avui molt distanciat del moment en què escrigué els seus dos primers llibres de poesia»,

però afegia que

«sense aquella orfebreria daurada de somnis, sense aquell amor a la vida embriagat en la deu de l'infinit, potser no hauria sorgit l'estranya poesia de *Els altres mons* (1952)».

9 ESCLASANS, Agustí. *L'amor i l'oblit*, Barcelona: Edit. Ritmològica, 1950, pp.57-59.

10 ALBÓ, I. Llibre citat anteriorment.

L'any 1953 se li adjudica a Caracas (Veneçuela) el premi de poesia Joaquim Folguera, per la publicació d'*Els altres mons*, poemes on s'interroga sobre l'existència d'altres mons habitats, que el jurat va considerar el millor llibre de poemes publicat durant els dos anys anteriors.¹¹ Rep per aquest motiu una carta de Salvador Espriu felicitant-lo per aquest premi. Altres cartes de felicitació són degudes a Antoni Ribera i Jordà, Màrius Lleget, Miquel Dolç, Agustí Esclasans, Rafael Tasis, Manuel de Seabra, Josep M. López Picó, Vicente Aleixandre, Montserrat Vayreda, Joan Triadú, Tomàs Roig i Llop, entre d'altres.

Manuel de Montoliu digué d'aquest llibre en un article titulat «Poesia estelar» del *Diario de Barcelona* (8 de març de 1953):

«Tot el llibre, en el qual sobresurten alguns sonets, per la plenitud del pensament i per la seva perfecció formal, sobreix autèntica emoció còsmica que es resol sempre en dramàtics interrogants davant l'enigma escrit en el cel amb l'incomprès alfabet dels astres».

El 1959 li prohibeixen publicar un llibre de poemes que es titula *Ara no us ho puc dir* (Quart parèntesi) de *Vida terrena* (versos 1-6 i 19-22):

«Sense paraules»: «No diré avui el teu nom / terra que m'has vist néixer. / Me'l guardo molt endins / en espera del dia / que ressoni ben net / de plans i de renúncies.

11 En la segona edició d'*Els altres mons* (Lisboa: Ed. Ulisseia, 1966) i en la tercera (Barcelona: Edicions Proa, 1977) Fèlix Cucurull varià sensiblement una part dels poemes de l'edició (Barcelona: Torrell de Reus, 1952) i en substituï d'altres totalment, com ens fa veure la poetessa i escriptora d'Arenys de Mar, Teresa Bertran a *Quaderns d'estudis arenyencs*, Núm. 3, 1966, p. 28.

[...] No diré avui el teu nom / perquè no és amb paraules / com
cridarem l'estel / damunt de la bandera»

El contingut dels cinc poemes que formen l'apartat d'*Ara no us ho puc dir* no tenen cap relació directa —més enllà de la coincidència numèrica— amb la càrrega patriòtica que sembla que hauria de comportar el simbolisme de representar l'estrella de cinc puntes estampada enmig de la senyera que el poeta els atribueix en el pròleg a l'edició de 1977. El cert és que la seva poesia es torna com la seva vida, ben compromesa, i esdevé una eina de combat, de protesta, contra el silenci que volen imposar-nos.

En aquesta etapa que conforma el llibre *Ara no us ho puc dir* (1966), Cucurull és ja un admirable exemple dinamitzador de la vida cultural catalana, sobretot donat el prestigi que ha conquerit a Portugal i al Brasil, com veurem més endavant, amb la publicació de les seves obres traduïdes per les quals se'l considera com un dels grans poetes i escriptors europeus del moment. En aquests poemes el tema de la pàtria, de la nació de Catalunya, i el seu combat subjacent senyoregen tot al llarg del llibre, amb uns poemes d'una qualitat lírica de gran altura i d'una sensibilitat humana que l'emparenten amb els grans poetes universals.

Vegem-ne aquesta mostra, del poema: «Poble» (Primer parèntesi), (versos 19-27), de *Vida terrena* en l'edició de 1977:

«Voldria, poble meu, / fondre'm del tot amb tu, / en aquest hivern
que no s'acaba. / Ésser un avet entre avets / d'arrels entrelligades
/ i sentir com dins nostre s'acreix / i es fa clam de combat / la força
migrada i dispersa / que ens resta».

Des del *Diario de Madrid* (5 de juliol de 1966) Federico Carlos Sainz de Robles, que fou director de l'Hemeroteca Nacional de Madrid, escriptor, assagista i crític literari, en comentar la *Vida terrena* apareguda a Lisboa el 1966, va escriure:

«Els poemes d'aquest gran poeta català, mai no deixen fred, oblidats, a qui els llegeix. El torben. L'irriten. El commouen. Li transmeten foc de flama o de gel. Li imposen reflexió».

En *La poésie ibérique de combat*, a cura de F. López i R. Marast, Éditions Pierre Jean Oswald, Honfleur (Calvados), hi trobem inclòs un poema de Fèlix Cucurull (1966).

En *La poesia catalana di protesta*, a cura de Giuseppe Tavani, (1968) hi apareixen tres poemes de Fèlix Cucurull.

A São Paulo (1969), apareix una *Antologia de poesia catalã contemporânea*; selecció, traducció i notes de Stella Leonardos; pre-faci de Domingos Carvalho da Silva; il·lustracions de Francesc Domingo (traducció acompanyada del text original català). Conté un poema d'*Els altres mons* i un d'*Ara no us ho puc dir*.

Resumint, l'obra poètica de Cucurull que ha estat publicada consta de cinc llibres i una vintena de composicions esparses, que van de l'any 1946 al 1966. Moltes d'aquestes poesies esparses són un preludi de la seva obra, i els cinc llibres en són l'epíleg. Pel seu contingut podríem dir que s'emmarquen dins del corrent post simbolista i existencialista, que s'instal·la a Europa després de la destrucció i mortaldat de la gran guerra, en una clara ressonància del pensament sartrià o d'una certa reminiscència del pensa-

ment wittgesteinià,¹² i de la filosofia de Heidegger i Kierkegaard, pels temes que giren al voltant de la desesperació, l'angoixa i la impossibilitat de comunicació que existeix entre les persones, que es manifestaran en aquests anys i evolucionen, anys a venir.

12 WITTGSTEIN, Ludwig (1889-1951): *Tractatus logico-philosophicus*. Wittgestein era una ment lúcida i poderosa que no va poder resistir al final de la seva vida, la consciència de la inutilitat de tot. Però ens ensenyà que el sentit de la vida no pot anar més enllà dels sentits individuals i col·lectius, els sentits concrets que la Humanitat en general i els sers humans en particular li anem donant històrica i personalment. Vegis: <http://www.carloscapote.com/critica/tratadologicofilosofico>.

UN BREU RECORD DE LA SEVA OBRA NOVEL·LÍSTICA

La seva obra literària, sempre escrita en català i traduïda a 10 idiomes —sobretot al portuguès—, abasta 23 llibres de novel·la, poesia i assaig, i nombrosos treballs periodístics. El poble d'Arenys de Mar, amb tota la seva fonamental simplicitat, dóna a l'artista models vius, emanats en la seva originària personalitat, que són els que transmeten al lector una més pregonera autenticitat. Arenys, doblement mitificada pels artistes —la Sinera de Salvador Espriu i la Rialda de Fèlix Cucurull—, significa molt en la seva obra. Aquesta vila que és bressol de Cucurull, ha inspirat a l'artista el nom de Rialda, però Cucurull, que no duu a les venes cap gota de sang portuguesa, es va fascinar igualment per Portugal, i els portuguesos es varen fascinar per ell.

Cal destacar *Vida terrena* entre els llibres de poesia ja mencionats, i les novel·les *L'últim combat*, *El silenci i la por*, *Només el miratge* i *El desert*.

Durant els anys cinquanta al nostre país es conquereix el dret de publicar novel·les, i aquest fet significà també pel nostre poeta l'entrada triomfal al conreu d'un nou gènere: la novel·la. I és així com apareix la seva primera novel·la *L'últim combat*, a la Nova Col·lecció Lletres (1954), amb el tema de la guerra de rerefons.

Aquesta novel·la tanmateix ja l'havia escrit l'any 1940, però no és fins aquest moment que la pot veure publicada.

Segons Josep Faulí, Joan de *L'últim combat*, un dels seus principals protagonistes, que en realitat és ell mateix, és un reflex de l'ambient de la guerra, i és per això que el seu recorregut vital és ple d'angoixes i diu:

«Com més aviat jauré al cementiri millor» ja que «només podem buscar la tranquil·litat en la mort», i davant la distinció felicitat-dolor, aquesta s'emporta la victòria, ja que «ens parlen d'un llenguatge universal».¹³

En la nota preliminar de l'editor, podem llegir que quan Cucurull tenia 15 anys va conèixer Joaquim Ruyra «que li donà els primers consells literaris i l'alenà a publicar alguns poemes».

Anna Murià, des de l'exili,¹⁴ dirà d'aquesta novel·la que expressa

«L'angoixa, anhel, frustració, joventut, crueltat, fatalitat, dolor extrem, en comú, general [...] i també acumulats en un sol individu» «traça excepcional de narrador [que] sap donar tant d'interès a la lectura que hom no pot deixar el llibre fins a l'acabament».

Murià el comparava amb Espriu, Sarsanedas, Calders o Serrahima i acabava amb les següents paraules:

13 FAULÍ, Josep: *Diari de Barcelona*, 20 de juny de 1970.

14 MURIÀ, Anna: *Nova Revista*, Mèxic, 1955.

«Fèlix Cucurull, amb *L'últim combat* dona una mostra del que hauria d'ésser la bibliografia literària catalana d'avui».

La situació conflictiva que viu el país, perduda la guerra i fills d'una cultura perseguida amb el propòsit indubtable d'anorrear-la definitivament, com analitza l'escriptor Robert Saladrigas «Aproximació a Fèlix Cucurull» a *Tele/Exprés*, 14 de setembre de 1977, i de l'altra

«Les influències del pensament que s'instal·la a Europa, després de l'estrall de la gran guerra: l'existencialisme, fa que la poesia i l'obra de Fèlix Cucurull es manifesti impregnada amb les essències de la filosofia sartriana, sota les quals alena ja, tot i que somortes donades les circumstàncies, besllums de reivindicació política, de l'actitud nacionalista que es farà palpable, al mateix temps que es desenvolupa i evoluciona, anys a venir i especialment mitjançant l'expressivitat de l'assaig».

En un article publicat al número 32 de *Pont Blau* (Mèxic, juny 1955), Josep Roure-Torrent considera *L'últim combat* com una «obra pessimista» en la qual «l'escepticisme i la idea de la mort dominen totes les pàgines». Creu tanmateix que Cucurull

«És un veritable narrador, que posseeix gran empena, domina el tema, construeix bé, té coses a dir, és profund i manté sempre l'interès. [...] Posseïdor de l'ofici, Cucurull narra amb seguretat i construeix sense vacil·lacions la trama novel·lística i els caràcters dels personatges».

En *L'últim combat*, subratlla:

«El dramatisme pren una gran intensitat, sempre de bona llei, i el final de l'obra commou per la vigoria que l'autor li infon».

El crític i erudit literari Manuel de Montoliu qualifica *L'últim combat* de novel·la neorealista i de «destí». Aquesta novel·la, diu, està centrada en la lluita interior que Joan, el protagonista, manté per descobrir i realitzar el seu destí personal, i la compara amb les tragèdies gregues i amb els personatges de Shakespeare. I afirma:

«Contràriament a tantes altres novel·les dels nostres dies que serveixen als lectors, bé coses i persones imaginades o bé caricatures sense vida real, aquesta de Fèlix Cucurull ens ofereix un transsumpte palpitant de caràcters i passions d'individus pletòrics de personalitat».¹⁵

En canvi, Julio Manegat digué que Cucurull

«No pretén mai oferir-nos, un paisatge humà que podríem anomenar de tipus realista, sinó que, pel contrari, allò que l'autor vol i aconsegueix plenament és debatre's en un clima intel·lectual, sensible, preocupat, que pot i deu extreure's d'aquesta realitat exterior en la qual tots vivim i en la qual viuen els personatges literaris d'aquest jove escriptor català».¹⁶

Francesc Rodon, en comentar la reedició de *L'últim combat*, apareguda a Barcelona l'any 1970, en la qual aquesta novel·la va acompanyada d'altres narracions del mateix Fèlix Cucurull, diu que «és un autor del seu temps», que ha sabut veure el pessimis-

15 DE MONTOLIU, Manuel: *Diario de Barcelona*, 27 de novembre de 1959.

16 MANEGAT, Julio: *El Noticiero Universal*, 25 de setembre de 1956.

me de l'època. I com a excel·lent narrador, ens l'ha sabut transmetre en tota la seva obra». I afegeix:

«La guerra, qualsevol guerra pot ésser la que es troba minuciosament en el relat que dóna títol al llibre, està present en la memòria de l'autor. I tota la por, la desesperança i la incertitud, la covardia i la valentia i l'anhel de llibertat es troben en el personatge de L'últim combat. [...] Cucurull sap amb extraordinària habilitat i do literari fer-los palpables en unes pàgines estremidores. Unes pàgines que no dubtaríem a qualificar de les més senzillament dramàtiques de la narrativa catalana dels nostres dies».¹⁷

El 1955, continua escrivint tot i que la situació de l'escriptor català era d'una gran precarietat; no hi havia diaris i revistes en què col·laborar, ni editorials competitives ni projectes de traducció. És per això que trobem a en Cucurull dirigint el Centre d'Estudis Friedendorff de Barcelona al mateix temps que freqüenta algunes tertúlies literàries privades com les que promouen Antoni Ribera i Josep Iglésies Font a casa seva, entre d'altres, que són actes de resistència clandestina i de petita heroicitat testimonial davant la necessitat imperiosa de relació i comunicació. A més hi ha l'intent de tirar endavant per Catalunya tant la producció pròpia com una obertura a la col·lectivitat dels anhels que sentia la població per recuperar la vida cultural que era totalment i bàrbarament anul·lada, prohibida i castigada. Allí es realitzen nombroses lectures de poemes, d'obres literàries. Més endavant i ja no tant des de les catacumbes de la resistència, serà un assidu concurrent a les tertúlies de la biblioteca P. Fidel Fita d'Arenys de Mar i participàrà sempre amb la seva paraula, amb intervencions adients a les

17 Rodon, Francesc: *El Noticiero Universal*, 5 de maig de 1970.

circumstàncies del moment o amb comentaris de la seva collita com autoritat indiscutible i reconeguda. Al mateix temps aquesta relació li permet trobar els llibres de consulta que li fan falta, i que són tan importants per la seva obra literària, ben a prop de casa i de franc.

El final de la segona guerra mundial no va comportar la fi del règim franquista, com molts esperaven. El cop va ser molt dur tant per als qui s'havien exiliat esperant retornar al país acabada la guerra, com per als qui esperaven la tornada de la llibertat i la democràcia a Catalunya. El silenci ja no tenia cap sentit i alguns exiliats comencen a retornar tot i que s'enfronten amb una tornada moltes vegades problemàtica (autoritzacions, perill d'empresonament, etc.) i la relativa seguretat personal que han deixat a fora. Entre els que tornen hi trobem Oliver, Sales o Ferran de Pol.

Surt el 1956 la seva segona novel·la *Només el miratge*, amb prefaci de Salvador Espriu. L'acció transcorre a Rialda, que és Arenys: hi apareixen personatges de la vida real arenyenca de l'època, cosa per la qual va tenir un gran impacte. Tots els personatges responen al marc de la literatura psicològica i amb el retrat de novel·la realista que remarca Robert Saladrigas en l'article esmentat més amunt. La seva prosa es fa poètica. Les frases, curtes i tenses, són com poemes narratius en prosa. El llenguatge que utilitza té la duresa del diamant. És auster i dur, concís i bell.

Salvador Espriu, en el prefaci a *Només el miratge* va afirmar:

«Per desgràcia, hi ha massa gent que escriu i que usurpa el títol d'home de lletres, però Fèlix Cucurull no serà comptat entre el

nombre dels usurpadors. La seva personalitat plena de vida, la seva capacitat de penetrar ràpidament en el fons de les coses, la inquietud sincera i fecunda del seu esperit, fins i tot la seva índole d'home combatiu, de polemista, lliguen perfectament amb les forces valentes i lliures de la nostra època».

Irma, personatge principal en *Només el miratge*, representa la frustració de l'ideal adolescent. L'illa de l'oncle Noel, la frustració de l'ideal del cristià (inconscient), «L'illa on hi viurem més bé que a Xauxa i cap babau no ens podrà venir a fer nosa». La figura del «Boig dels Vents», representa la frustració de la nostra realització com a homes, perquè el destí afaïçona els seus personatges, els domina, els absorbeix. Però no és un destí cec i absolut dels grecs, sinó, més aviat, un destí biològic, com ens fa veure Manuel de Seabra, o antropològic, d'alliberament, com ens ha fet veure tan bé l'escriptor i cineasta portuguès António de Macedo, en la seva obra «*Da essência da libertação*» sobre l'obra poètica i narrativa de Fèlix Cucurull.

La comunicació entre els éssers humans esdevé difícil (l'ombra de Sartre i de Camus planeja damunt d'ells), com tan bé va saber entreveure Manuel de Seabra en aquesta novel·la. I com diu a *Diário de Notícias*, el 22 agost del 1959, els personatges de Cucurull són trivials, homes que fracassen i es penedeixen. Com nosaltres. Quan busquen ho fan instintivament, cegament, sense mirar a banda i banda. Així assoleixen una actitud nirvana de deslligament. I, comparant Cucurull amb els romanesos Panaït Istrati i Petrezou, els grecs André Kedres i Kazantzaki, l'islandès Aldor Laxness, la xilena Gabriela Mistral i el finlandès Sillampää, afirma, que:

«Encara que profundament i essencialment català, Fèlix Cucurull és un dels escriptors més universals del nostre temps, per la seva angoixant temàtica, intèrpret dels problemes de l'home contemporani». Fèlix Cucurull, afegeix i repeteix Seabra, «ens parla un llenguatge universal i els seus problemes són els de tots els homes del nostre temps condicionats per un món mecanitzable i planificat, en desacord amb les ànsies més íntimes i legítimes de l'home».

Els personatges de Cucurull, tots ells d'una carnalitat ben tangible, com ens va fer veure tan esplèndidament Isabel-Clara Simó en l'homenatge d'Arenys, estan tots ells profundament angoixats per la seva aventura humana, just a la ratlla de l'absurd, en el sentit sartrià. I l'autor s'assembla als seus personatges; a molts dels seus personatges dels seus magnífics contes, narracions i novel·les, perquè la seva obra està feta tant a imatge i semblança de la seva pròpia vida com dels seus sentiments i idees. En Ricard de *Només el miratge*

«S'interroga i s'adona que entre les coses difícils d'entendre hi ha aquesta de l'atracció personal. Enfront de certes persones tenim la sensació que la nostra personalitat queda més explicada i al mateix temps protegida. Tots plegats vivim enfront d'un miratge».

Publica *A les 21.13*, la seva tercera novel·la. El professor portuguès Urbano Tavares Rodrigues, contista, novel·lista, cronista, a més de crític literari, quan surti editada a Portugal, en dirà:

«'Às 21.13' (1963), és si no el més ampli i aprofundit, probablement el més bell dels llibres de l'autor. Té al seu favor l'aguda expressió d'un desesper al qual repugna el crit, i una unitat d'escriptura al mateix temps lliure i ordenada, que només es verifica en

obres profundament madurades i redactades després, monacalment, sense hiatus.»

L'intent de reflectir el món interior, el caràcter o l'estat anímic de personatges que s'enfronten a problemes de comportaments, poc o molt condicionats per l'ambient en què viuen immersos, és el corrent dominant de la narrativa de Fèlix Cucurull. És el que demanava Carles Riba que es fes, el que el 1925 havia dit «no es pot dir que la novel·la catalana hagi començat si no s'obre als presentadors de realitats psicològiques imaginàries».

Interiorització dels conflictes. Utilització del temps interior, les concepcions freudianes del subconscient. A les 21.13, quan se sent derrotat el protagonista o creu que la seva proesa no respon al seu somni, o quan pressent que l'enganya... el personatge voldria retornar a la falda de la seva mare, en el seu monòleg interior.

Jorge Ferreira da Silva, també novel·lista i crític literari portuguès, considera que:

«Un sentit poètic de les coses, subtil i greu, vibra en tota l'obra de Fèlix Cucurull. Hi trobem gent il·luminada i fabulosa [que] tenen sang de visionari que s'encén en imatges [...] i parlen amb un clamoreig poètic», si bé «no arriben mai a ser mútuament percebuts. [...] És en les novel·les curtes de Fèlix Cucurull, més descarnades, implacables, esquemàtiques, que ressalta més durament aquesta tremenda sentència de l'absència de comunió de l'home amb els seus semblants».

I en referir-se a les dues novel·les curtes que constitueixen *La pregunta i l'atzar* —*Ningú no ha trencat la nit* i *Catorze resultats*—,

troba que «cada personatge nega els altres». Cap d'ells no té «ulls capaços de sentir més enllà de les emocions». I afegeix:

«Aquesta falsa idea del pròxim, només copsada des de l'exterior, pels gestos, registres de veu, o solament per l'observació d'existències silenciades que s'esmunyen, és constantment apuntada.»

Però, conclou, en la seva obra,

«són ulls nous el que Fèlix Cucurull busca per als habitants de demà. Uns ulls més clars, amb la puresa dels espais, més dúctils, amb la mobilitat de les marees, uns ulls on pugui arribar el que està dins del cos de cada ésser. [...] [I hi ha una] rebel·lió que no accepta la renúncia, que rebutja la por [...] que assoleix l'enormitat d'un poema heroic [...] és un clam ple i coratjós i una de les dimensions de l'home».

El tema dominant dels seus contes és la tristesa. Una tristesa aclaparadora embolcalla personatges i situacions. Cada un dels seus personatges respira un amarg pessimisme. Escoltem el que diuen alguns dels seus personatges en l'obra *Ara ens direm adéu* (p.129):

«Moltes nits en ficar-me al llit, el passat pren possessió del meu pensament i m'envaeix una onada de melangia. Altres vegades penso en el futur i, aleshores, sento basarda: tinc la impressió que, a l'endemà, tots els esdeveniments m'han de ser adversos. I, cada dia, em trobo més estrany, més inadaptat entre tota aquesta gent que m'envolta. Com sempre... tinc llàstima del nen que va precedir l'home que ara sóc. Hi ha moments que em penso que mai no he

deixat de ser una criatura. Un nen que viu esporuguit entre fantasies, sol, impotent.»

Davant d'aquesta falta de sortides, el desig de la mort és lògic, com ens ha fet veure Josep Faulí,¹⁸ però tanmateix fruit d'aquesta noble desesperació han sortit les seves obres mestres.

Mostra particular atenció al món quotidià del treball, de l'amor. Retrata amb preferència gent grisa i ambients humils, els quals embelleix amb gracioses pinzellades d'autèntica poesia i fins amb alguna nota d'un humanisme tendre i delicat, com diu Salvador Espriu, en el pròleg de *Només el miratge*:¹⁹

«I si ell retrata els egoistes, els frívols, la quotidianitat mecanitzada on la desesperança s'ha convertit en hàbit, si ens dóna el document d'una ciutat, d'un poble empresonat en el qual els grillons han originat una degradació lenta i corrosiva, si assenyala els humils i els crèduls que sobreviuen perquè els justos no moren fins i tot quan els sega la fals dels bàrbars... com assenyala Fernando Namora en el pròleg a *El desert*, és perquè és missatger de l'home contemporani, de l'home desajustat en un món de fellonia i de ressentiments —un món que cal transformar—, perquè sota la inconsciència de molts crema sempre, lúcida o instintiva, la consciència d'alguns».²⁰

Namora escriu en el prefaci ja esmentat:

18 FAULÍ, Josep: *Diari de Barcelona*, 20 de juny de 1970.

19 CUCURULL, Fèlix: *Només el miratge*. Pròleg de S. Espriu. Barcelona: Selecta, 1956.

20 Fragment de la intervenció d'Imma Albó a l'Homenatge a Cucurull a Arenys de Mar, organitzades per la Comissió formada pels senyors Carles Mitjà i Jordi Bilbeny, 9 i 10 de setembre de 1995.

«Heus ací un llibre auster d'un escriptor auster: un llibre en el qual es deixen de banda, es rebutgen, tots aquells ornaments literaris que hom sol usar per a seduir el lector: la frase acrobàtica, el farciment que enlluerna, l'adjectivació sonora, la trama construïda amb murrieria on se'ns llança l'esquer per a escamotejar-nos-el després, l'apoteosi de focs artificials. No hi trobarem res d'això. La literatura de Fèlix Cucurull és una literatura descarnada, podríem dir-ne ascètica.

[...] Tot hi és profundament, dramàticament seriós: el desencant, la fraternitat, la tristesa, la poesia, la revolta».

Creu que «una de les característiques més rellevants» de Cucurull és la seva universalitat, conseqüència de la seva originalitat. I Namora acaba així el seu prefaci:

«En tota la galeria d'aquest llibre, retrobem potser, encara més adolorit i esquerp, l'escriptor que en les altres novel·les curtes, culminant en l'admirable panoràmica dels desviaments i de les angories de la postguerra que és *El silenci i la por*, ha prestigiât la literatura catalana i ha refermat la posició de l'intel·lectual en el món d'avui, convidant-nos a la confiança, ja que ell, que va combatre a la línia de foc per victòries només ajornades, pot afirmar amb propietat: 'A través del fum de la polseguera les estrelles lluen intensament'».

El desert surt publicat en búlgar, amb traducció de Svetoslav Koplev, Ed. Profizdat, Sofia, 1968.

El paisatge de les seves obres són les ciutats o pobles d'aquí o de l'estranger. Primer són els més propers: Arenys de Mar, l'Arboç, Agullana, Vilassar de Mar, el Poble Nou, el Poble Sec de Barcelona, però després trobem els estrangers: París, Perpinyà, Portbou (!!!) o d'altres països com Veneçuela, la Xina, el Japó,

les Filipines, Austràlia, Nova Zelanda, Indonèsia, etc., que demostren la universalitat de la seva panoràmica. Llocs concrets com els rials d'Arenys, els turons, el mar, muntanyes, carrers, garrofers, vinyes, esbarzers, pins, cel i estrelles. Carrers i llocs ben destacats d'aquí o d'altres ciutats o capitals de fora, com la «rue Delambre» de París, els Camps Elisis, el Sena, el cafè Mabilion, el Boulevard Saint-Germain, el Quai Voltaire, el bosc de Boulogne o de Barcelona: el Tibidabo, l'Ateneu Barcelonès, les Rambles, les Drassanes, la plaça d'Espanya, el carrer de la Unió, la plaça de Catalunya, els bordells de les Rambles de Barcelona, la Universitat, el tren, l'estació de França, l'Escola de Comerç o paisatges com el de Montserrat, Montjuïc, el Turó dels Vents, el Turó dels Trons, el rial dels Bous d'Arenys de Mar, els Seràfics, la plaça de l'Església d'Arenys, etc. O llocs imaginaris com l'Illa meravellosa de l'Oncle Noel, el Paradís Terrenal perdut, princeses encantades, etc.

Els seus personatges són també, moltes vegades, persones concretes, conegudes, retrats populars i senzills trets de la vida mateixa. Per això trobem en les seves figures noms tan corrents com Josefina, M. Glòria, Remei, Núria, Nicole, Gina, Catherine, Sebastià, Ricard, Joan, Andreu, Queló, Enric Pòrtolles, Carreres, Carbonell, Pérez... Al costat d'altres de més literaris, com Elsa, Irma, Clovis Atlant, Nemorina, el Boig dels Vents, Quirzel-Solitari, etc.

Fèlix Cucurull estima els seus personatges, sempre els troba algun tret que te'ls fa estimar, malgrat llurs defectes o defallences. Juga amb les seves criatures per sentir el joc en si mateix. S'acosta als altres amb l'intent de veure confirmades les seves idees amargues, o a fi de comprendre les actituds humanes. Per

això tenim narracions com «Encara hi som a temps», dins del recull *El desert*, en què surt la por atòmica, el perill de les bombes termonuclears, com a advertència i conscienciació del perill, com a denúncia i prevenció, i encara ens són concedits tres minuts de llibertat abans de l'explosió, per poder tenir temps de triar. Però Blavi, el personatge principal, a qui les circumstàncies gangrenen el somni i les intencions, ha de reconèixer que un home tot sol no resol res, quan ja és una desferra arrossegada pel corrent.

La dècada dels cinquanta suposa l'aparició d'altres editorials i la possibilitat de traduccions a l'estranger, acompanyades de la fundació d'alguns premis literaris, com el Víctor Català i el Lletra d'Or, del qual n'és fundador. Formarà part del jurat fins a l'any 1969. La Lletra d'Or s'adjudicarà cada any al llibre que el jurat consideri el millor dels editats en català durant l'any anterior. En formaran part a l'inici personalitats com Enric Badosa, Maria Aurèlia Capmany, Josep Maria Castellet, Antoni Comas, Gonçal Lloveras, Joan Teixidor, Frederic-Pau Verrié i Antoni Vilanova. L'expressió material del guardó és una *phi* grega d'orfebreria, símbol de l'equilibri clàssic, obra de Manuel Capdevila.

L'any 1956 comença a col·laborar a la publicació *El Pont* que dirigeix el poeta Miquel Arimany, amb treballs literaris diversos. El 1957 inicia una col·laboració amb *Ponent*, de Mallorca, que continuarà fins el 1976.

L'any 1957 apareix a Lisboa, en versió portuguesa de l'escriptor Manuel de Seabra, la primera traducció de la seva obra *O último combate* (*L'últim combat*). Es publica a Livros do Brasil, una de les editorials més importants de tot l'àmbit de llengua portue-

sa, regida per Sousa Pinto, i que comptava com a director literari amb Jorge de Sena.

António de Macedo, arquitecte, filòsof, crític literari, autor teatral, director cinematogràfic, ja mencionat anteriorment, dedica a l'obra de Cucurull un important assaig, *A mulher e o tempo na obra de Félix Cucurull* (Lisboa), 1950, comenta:

«L'autor està fortament instal·lat en el drama, no repartit una mica en cada personatge, en aquella vulgar accepció de transferència psicològica, sinó complet, com a individu encarnat, i per tant, angosat, constret a un actuar per ell mateix, l'objectiu del qual és l'inefable miratge.»

El 1958 tradueix del portuguès *El Mal i el Bé*, de Domingos Monteiro, i *Agonia* de Manuel do Nascimento.

El 1959 publica *El temps que se'ns escapa*, dins d'una col·lecció de poesia mallorquina, i *La pregunta i l'atzar*, que aplega dues novel·les curtes.

El 1962 publica *El silenci i la por*, una de les novel·les més reeixides, que presenta la peculiaritat d'haver estat publicada primer a Portugal el 1960. Quan el llibre es va publicar a Catalunya ja havia tingut una excel·lent acollida a Portugal; però no pas únicament en portuguès, sinó també en alemany, búlgar i txec.

El 1970 apareix una nova edició de *L'últim combat* (1970). Text revisat. El volum conté, a més de la novel·la que li dona títol, sis narracions que no figuraven a la primera edició.

LA PASSIÓ PER PORTUGAL

Fèlix Cucurull es va fixar amb Portugal perquè és la bessona històrica i peninsular de Catalunya, sense l'estudi del qual, hom tindria una idea molt esbiaixada del que va ser el nostre segle XVII, per no dir també els nostres segles XIV i XV. Però sobretot per entendre tot l'episodi de la Guerra dels Segadors, gràcies al qual es pot dir que el Portugal d'avui gaudeix de la seva llibertat, o com a mínim això mereix una aprofundida reflexió que és el que va contribuir a fer Fèlix Cucurull.

És interessant saber el què es pensa a Portugal sobre la seva situació a la península Ibèrica així com saber el què es diu a Catalunya en front de la mateixa situació. En Fèlix Cucurull ho va desenvolupar en el primer dels assaigs, titulat *Portugal, Catalunya i l'iberisme*, les relacions, pensament i actituds entorn a l'iberisme que tingueren lloc a finals del segle XIX i primeres dècades del XX entre catalans, portuguesos i castellans.

La seva relació amb Portugal comença el 1959 en col·laboració amb Manuel de Seabra, escriptor portuguès que viu des de fa anys entre nosaltres i amic d'en Cucurull des de l'any cinquanta-quatre, el qual arriba aquí a través d'una invitació d'Antoni Ribera, fill de l'industrial i gran lusòfil Ignasi de L. Ribera Rovira. En Ribera

era molt amic d'en Grases, que era l'editor d'en Cucurull, i d'en Màrius Lleget, corrector de la seva obra i escriptor. A en Seabra li va entusiasmar *L'últim combat*, que li acabaven d'ensenyar, i es posà a traduir-lo. El va presentar a Livros do Brazil, que llavors era l'editorial més important de Portugal. El llibre va ser un èxit de lectors i un èxit de crítica i a conseqüència del qual es va anar relacionant amb escriptors portuguesos, a interessar-se per les coses de Portugal i l'any cinquanta-nou hi va ser quinze dies. Invitat pel «Cine Clube» de Lisboa, pronuncia en aquesta ciutat una conferència sobre *Poesia i cinema*.

La relació amb Manuel de Seabra i més endavant amb Vimala Devi, la seva companya, escriptora i pintora, va continuar fins el punt que Seabra publica en català una *Antologia de contes portugueses*. Apareix a Lisboa *A miragem*, versió portuguesa de *Només el miratge*, realitzada per Manuel de Seabra. L'editorial Atlântida de Coïmbra, inclou en la seva col·lecció *Antologia do conto moderno*, un volum (198 pàgines) de contes i novel·les curtes de Fèlix Cucurull, traduïts i prologats per Manuel de Seabra. Més endavant, el 1961, publica el llibre *Poetes portugueses d'ara*. Comença a col·laborar al *Diário de Notícias*, de Lisboa, amb escrits eminentment culturals.

Estableix una relació amical i literària amb els escriptors portuguesos i brasilers que es referma amb el temps. Amb raó podem afirmar que fou l'ambaixador intel·lectual de Catalunya a Portugal. La seva obra serà traduïda al portuguès per importants figures del món de les lletres, al mateix temps que col·labora en la premsa portuguesa per donar a conèixer la nostra realitat cultural catalana i tradueix al català escriptors portuguesos i brasilers

pels nostres diccionaris i enciclopèdies,²¹ retratant-los amb una exactitud de trets sorprenent. Poden comptar-se a desenes els escriptors portuguesos que ell ha traduït al català i que ha estudiat i fet la biografia per a la Gran Enciclopèdia Universal Espasa-Calpe de Barcelona.

Amb el títol de *Flors a la tomba de Clarisse* (1960) tradueix la novel·la de Fernando Namora *Domingo à tarde*.

Cucurull és objecte d'una gran atenció portuguesa i brasilera. Col·labora en diverses publicacions lusitanes, pronuncia nombroses conferències a Lisboa i altres poblacions i tradueix poesia narrativa portuguesa al català. Cucurull resideix a Portugal, becat per la Fundação Calouste Gulbenkian entre els anys 1963 i 1965 i continuarà la relació més endavant. Després de la Revolució dels Clavells (25 d'abril del 1974), que acabà amb el règim feixista, serà objecte dels més alts honors oficials i acadèmics. És rebut pels ministres de comunicacions del govern portuguès, Raul Rego, i pel de justícia Salgado Zenha; és reconegut i aturat pels carrers i aplaudit en el Parlament de Portugal amb tots els diputats dempeus en fer-hi acte de presència.

La seva obra es difongué també durant aquesta època en altres llengües encara que no fos amb la intensitat que conegué a Portugal; poemes i narracions seves aparegueren en francès, occità, italià, espanyol, alemany, txec, croat, ucraïnès i búlgar.

21 Com la *Gran Enciclopèdia universal Espasa-Calpe* de Barcelona. Suplements. *La Gran Enciclopèdia Catalana*, *Enciclopèdia Salvat*, *Grande Dicionário da Literatura Portuguesa*.

El 1966 publica Cucurull a Lisboa, en versió bilingüe, *Vida terrena*, que aplegava *Altres mons*, *El temps que se'ns escapa* i *Ara no us ho puc dir*. El poeta repudiava en aquest llibre la primera versió de *Vida terrena*. Aquesta edició completament nova no apareixeria a Barcelona en català fins el 1977. La nova *Vida terrena* que va escriure està presentada per una de les personalitats més rellevants de la literatura portuguesa, Carlos de Oliveira (1921-1981), poeta brasiler i novel·lista excepcional traduït a diversos idiomes i estudiat a diferents països.

Manuel de Seabra dedica a Fèlix Cucurull tres articles molt importants: «A morte na obra de Fèlix Cucurull» a *Diário Ilustrado*, Lisboa, 25 de febrer de 1958, «A morte e a miragem na obra do escritor Fèlix Cucurull» a *O Século*, 24 maig de 1959, «Os mitos paralelos de Camus e Cucurull», *Diário de Notícias*, Lisboa, 20 d'octubre de 1959.

Apareix a Lisboa (1961), *O silêncio e o medo*, Livros do Brasil, versió portuguesa d'*El silenci i la por*, novel·la de Cucurull, traduïda per Manuel de Seabra, la qual fou editada en versió portuguesa abans d'haver-se publicat en català.

Octavi Saltor, en l'article «Novel·lista i poeta peninsular» (*Círculo Catalán*, Madrid, 1962), referint-se a *El silenci i la por*, creu que

«Cucurull, sense que la preocupació existencial saturi ni ofegui el joc humà dels seus personatges, arriba en *El silenci i la por*, a donar-nos una comunicació humana»

que traspassa fronteres. En aquest mateix article, ens recorda que ell moltes vegades ha dit que la novel·la és un complement de la història, sobretot, recalca, «de la història social d'un país». I, a continuació, afirma:

«Aquest signifi és servit, o sentit almenys, per Cucurull, en tota la seva producció en prosa.»

Traduït per António de Macedo (1963), apareix en portuguès *A les 21.13*, amb el títol *Às 21,13*. D'ella en dirà el professor portuguès Urbano Tavares Rodrigues, contista, novel·lista, cronista, a més de crític literari, ja citat anteriorment en l'apartat novel·lístic:

«*Às 21.13*, és si no el més ampli i aprofundit, probablement el més bell dels llibres de l'autor. Té al seu favor l'aguda expressió d'un desesper al qual repugna el crít, i una unitat d'escriptura al mateix temps lliure i ordenada, que només es verifica en obres profundament madurades i redactades després, monacalment, sense hiatús».

Jorge Ferreira da Silva, novel·lista i crític literari portuguès, com ja hem esmentat també anteriorment, considera que

«Un sentit poètic de les coses, subtil i greu, vibra en tota l'obra de Fèlix Cucurull. [...] Gent il·luminada i fabulosa [que] tenen sang de visionari que s'encén en imatges [...] i parlen amb un clamoreig poètic. [...] [Si bé] no arriben mai a ser mútuament percebuts».

«És en les novel·les curtes de Fèlix Cucurull, més descarnades, implacables, esquemàtiques, que ressalta més durament aquesta tremenda sentència de l'absència de comunió de l'home amb els seus semblants».

I en referir-se a les dues novel·les curtes que constitueixen *La pregunta i l'atzar: Ningú no ha trencat la nit* i *Catorze resultats*, troba que «cada personatge nega els altres». Cap d'ells no té «ulls capaços de sentir més enllà de les emocions». I afegeix:

«Aquesta falsa idea del proïsme, només còpsada des de l'exterior, pels gestos, registres de veu, o solament per l'observació d'existències silenciades que s'esmunyen, és constantment apuntada».

Però, conclou, en la seva obra,

«Són ulls nous el que Fèlix Cucurull busca per als habitants de demà. Uns ulls més clars, amb la puresa dels espais, més dúctils, amb la mobilitat de les marees, uns ulls on pugui arribar el que està dins del cos de cada ésser».

I hi ha «rebel·lió que no accepta la renúncia, que rebutja la por» i que «assoleix l'enormitat d'un poema heroic» i «és un clam ple i coratjós i una de les dimensions de l'home».²²

Surt en portuguès, traduït per Albertina de Sousa Dias i prologat per Fernando Namora (1964), figura cimera de la novel·lística d'aquell moment, traduït a més d'una vintena d'idiomes, possiblement l'escriptor més llegit en el seu país, el llibre *El desert*, recull de contes i novel·les curtes, inèdites en català, com *Company*, *El llot i la sang*, *La paciència* o *Encara hi som a temps*.

Fèlix Cucurull fou nomenat per António de Macedo, cineasta, escriptor i filòsof portuguès, un *poeta da libertação*. Poeta de la lli-

22 CUCURULL, Fèlix. *Diário Popular*, Lisboa, 10 de desembre de 1959.

bertat, que és qui cerca una vida encara no viscuda. Les seves novel·les reflecteixen també aquest anhel. António de Macedo dedica a l'obra de Cucurull un important assaig: *A mulher e o tempo na obra de Fêlix Cucurull* (Lisboa) i, més endavant, *Da essência da libertação. Ensaio antropológico a partir da poesia de Fêlix Cucurull* (1960), obra reeditada a Lisboa el (2006). En aquest assaig Macedo confessa:

«Fou a través del conjunt de la poesia (en prosa i en vers) de Fèlix Cucurull que el tema de l'alliberament se'm va manifestar, per primera vegada, com un tot dinàmic estructurat, des dels principis i les proposicions que s'involucren en la mundanitat fins a la cadena de respostes que suscita en un pla superior. Cucurull és un poeta de l'alliberament.»

Aquest important assaig avui reeditat en portuguès, encara es desconeix majoritàriament en català. Es tracta d'una obra de 210 pàgines a més de les de la bibliografia de Fèlix Cucurull amb què es clou.

El 1966 guanyà el Premi Josep Yxart pel llibre d'assaigs *Portugal i Catalunya* (1967) que l'any següent fou publicat amb el títol *Dos pobles ibèrics*, imposat per la censura; l'any 1975 fou publicat en portuguès: *Dois povos ibéricos*, Lisboa: Assírio & Alvim, 1975.

El crític d'art i literatura Arnau Puig,²³ en comentar aquest llibre en destaca a més de l'estudi que fa sobre la *saudade*, l'*iberis-*

23 «Lletres catalanes. Portugal: Catalunya en una mateixa cruïlla». *Revista Europa*, Barcelona, núm. 558, 15 de novembre de 1967.

me, que considera que ha exigit a l'autor «un esforç documental digne de tot elogi» en destaca també «l'esforç de Cucurull per resumir tan encertadament l'ideari de Maragall».

En aquesta investigació sobre les relacions entre Portugal i Catalunya, cal mencionar un excel·lent article («Madrid», 7 de desembre de 1967) del madrileny Federico Carlos Sainz de Robles en el que valora el conjunt dels textos que constitueixen el llibre de la següent manera:

«Tots els assaigs mantenen el rigor erudit, la subtileza discriminatòria i la noble i amena expressivitat»;

i tot, referint-se a les moltes notes i textos que Cucurull acompanya, en recomana la lectura, no sols a Catalunya i a Portugal, sinó als restants pobles ibèrics.

Aquesta obra toca un aspecte molt delicat d'aquesta Península: les relacions històriques, la concepció política, les vicissituds contrastables, la polèmica que a través dels segles ha caracteritzat la convivència dels diversos *pobles* que en formen part. La visió que en dóna Cucurull és evident que encara avui és polèmica, ja que respon a la intenció d'apropar Portugal i Catalunya a través del temps —amb documents abundantment ressenyats—, a fi d'ampliar els horitzons de la coneixença del món ibèric que té els antecedents aportats per l'assagista, poeta i traductor Ignasi Ribera-Rovira i Juli Navarro i Monzó en l'obra *Catalunha e as Nacionalidades Ibéricas* i facilitar-ne valoracions objectives i desapaixonades de la qüestió. Avui dia, aquest llibre de Cucurull encara no ha trobat, desgraciadament, dirà Josep Benet en més d'una ocasió, successor.

Dóna nombroses conferències a Portugal (Tomar i Lisboa) i col·labora en el *Diário de Lisboa* i *Península de Lisboa*, a partir de l'any 1966, a més d'altres publicacions especialitzades, fent de propagandista cultural del nostre país.

Apareix a São Paulo el 1969 el llibre «*Poemas Escolhidos de Félix Cucurull*», selecció i traducció (acompanyada del text català) de Stella Leonardos,²⁴ poetessa, una de les màximes figures de la literatura brasilera, traductora també de Bartra; aquest llibre conté il·lustracions de Francesc Domingo. Inclou 15 poemes d'*El temps que se'ns escapa* i d'*Ara no us ho puc dir*. En ells, la poetessa hi sap descobrir el profund lirisme i el talent del poeta, «captiu dintre la nit», que aspira a

«Un país d'on no en calgui la fugida / una pàtria on tu i jo puguem
sentir-nos / plenament homes entre els altres homes».

António Olinto, important novel·lista, poeta, crític literari, diplomàtic de carrera, agregat cultural a l'ambaixada del Brasil a Londres, comentant *Poemas escolhidos*, després de fer un repàs de cultures i de llocs primitius i moderns, afirma que dels corrents poètics propers a les matrius de llengua portuguesa, el català és el que més l'impresiona, principalment per la seva fidelitat a la força de la paraula com a vehicle de poesia.

Diu que Cucurull és un poeta a l'estil d'Arnau Daniel, lligat a emocions essencials col·locades d'una forma altament refinada, i n'analitza els sons i el ritme. Arriba a la conclusió que Cucurull

24 Autora de *Rio Cancioneiro*, *Geolírica*, *Cantábile*, *Romanceiro de Estácio*.

«És una de les veus més serioses del nostre temps».²⁵

Diu també que Cucurull

«És un autor a la recerca de l'ésser. No perquè els seus poemes siguin metafísics. No. És que ell, més potser que el francès Francis Ponge, està junyit a les coses, als objectes, servint-se'n per tal de trobar els lligams entre les paraules i el món».²⁶

Carlos Queiroz Telles, un dels crítics literaris de més prestigi del Brasil, a «A poesia que vem de fora» (*Realidade*, núm. 32, novembre de 1968) en referir-se a la poesia que de debò és *universal*, destaca 4 poetes, entre els que considera més representatius de la nostra època; a tots quatre els col·loca en un pla d'absoluta igualtat. Tres d'ells són Pablo Neruda, Ho Xi Minh i Serguéi Iessênin; del quart, Fèlix Cucurull, diu que és

«un poeta involucrat en una lluita antiga i gairebé desconeguda: la lluita del poble català per la seva llibertat».

També des del Brasil, José Afrânio Moreira Duarte, crític literari i professor, ha escrit al *Jornal de Letras* (núm. 226, Rio de Janeiro, abril 1969) que «*Poemas escolhidos* demostra que Fèlix Cucurull és un dels grans poetes europeus de l'actualitat».

Prefaciada per Carlos Loures apareix (1969), a Portugal, *Quase uma fábula*, traducció de la novel·la curta *Gairebé una faula*, que

25 OLINTO, Antônio: «Um Poeta Catalão que sai em Busca do Ser», *O Globo* (Rio de Janeiro), 9 de setembro de 1968.

26 OLINTO, Antônio: *A invenção da verdade: crítica de poesia*. Rio de Janeiro: Nórdica, 1983.

a Catalunya havia estat prohibida per la censura; no fou publicada a Barcelona, en versió original catalana, fins l'any 1975, junt amb *El desert*, formant part del mateix volum (tinguem en compte que el volum de contes i novel·les curtes *El desert* també havia aparegut en portuguès totalment, i, parcialment, en altres idiomes, uns quants anys abans). Carlos Loures, en l'esmentat prefaci, escriu:

«Malgrat que els dos personatges centrals estiguin estructurats dins els motlles als quals Fèlix Cucurull ens ha habituat en els seus llibres anteriors, amb una tècnica que, essent personalíssima, recolza indubtablement en cànons de la fenomenologia existencial, creiem que l'autor ha tingut la preocupació de dibuixar el retrat d'una generació i d'una conjuntura històrica específiques; una de les tals situacions típiques on es mouen herois típics, tal com volia un dels mestres de la filosofia de la *praxi*. Aquests *herois típics* són els joves dels anys quaranta que, ja sigui a Catalunya, on les nafres obertes per la Guerra Civil encara no estaven cicatritzades, ja sigui en altres indrets, segueien d'una manera expectant l'enfrontament entre la col·lició nazi-feixista i els aliats, amb la il·lusió que la derrota hitleriana implicaria la caiguda de la tirania en llurs pàtries.»

Col·labora en la publicació *Colóquio/Letras*, de la Fundação Gulbenkian i a moltes altres publicacions periòdiques portugueses, com *Seara Nova*, *Península* o *Vértice*.

Durant aquests anys (1966-1969) la relació epistolar de Cucurull amb els escriptors portuguesos i brasilers és intensa, igual que amb la gran poetessa Stella Leonardos del Brasil, traductora d'algun dels seus llibres de poesia, com hem assenyalat més amunt.

I en quan a la seva obra novel·lística considera que *Gairebé una faula* és ni més ni menys, una «obra mestra».²⁷

Entre els grans escriptors i grans amics portuguesos hem d'esmentar a: Fernando Namora, Carlos de Oliveira, Natalia Nunes, Alvaro Salema, José Gomes Ferreira, Antonio Augusto Sales, Carlos Loures, Cardoso Pires, Alexandre Cabral, Manuel Ferreira, Jacinto do Prado Coelho, Eduardo do Prado Coelho, Alexandre Babo, José Carlos Vasconcelos, Luso Soares, José Palla e Camo, Herberto Helder, Isabel de Nóbrega, José Saramago...

En una Antologia editada a Berlín, *Erkundungen, 21 Spanische Erzähler*, s'hi inclou la narració «14 resultats» de Fèlix Cucurull.

També s'entrevistà amb dirigents dels tres moviments de lluita armada que actuaren a Portugal durant els darrers anys abans de la Revolució dels Clavells (1974): com l'escriptor Carlos Coutinho,²⁸ del ARA (Acción Revolucionaria Armada). Detingut per la PIDE l'any 1973, fou alliberat pel Moviment de les Forces Armades i el 14 de maig fou nomenat, per aclamació, soci d'honor de l'Associació Portuguesa d'Escriptors.

També conversà llargament amb Carlos Antunes (Sergio André durant els temps de la clandestinitat), dirigent de les Brigades Revolucionàries, que entre moltes altres accions lliurà gran quantitat d'importants mapes relatius a la guerra colonial, als moviments africans d'alliberament nacional —PAIGG, MPL, FREL-

²⁷ LEONARDOS, Stella: *Diário Mercantil*, 16 d'agost de 1969.

²⁸ Descriu en tot detall a *Catalunya, 3 generacions* de Josepmiquel Servià i transcrit a l'entrevista que surt en el meu llibre referit anteriorment: *Fèlix Cucurull, la lluita per l'autenticitat*, pp. 195-198.

MO— i a la inutilització de material de guerra destinat a lluitar contra aquests moviments. El 7 de novembre de 1971, les Brigades Revolucionàries varen destruir la base subterrània secreta que la OTAN anava a inaugurar a Pinhal do Arneiro. També va mantenir un bon canvi d'impressions amb el llegendari Herminio da Palma Inácio, dirigent de LUAR (Lliga de la Unió i d'Acció Revolucionària), que efectuà el primer rapte d'avió que registra la història, i amb l'avió raptat va cobrir de propaganda antisalazarista les principals ciutats de Portugal, etc.

Mantingué una llarga conversa amb la doctora Isabel do Carmo, dirigent del PRP (Partida Revolucionário do Proletariado) i directora del setmanari *Revolução* (cinquanta mil exemplars de tirada), òrgan oficial d'aquest partit, que fou fundat per les Brigades Revolucionàries; i amb l'escriptor Carlos Loures, de les Comissions de Base Socialistes.

També conegué a José Magro,²⁹ un dels dirigents més destacats del Partit Comunista Portuguès, i a Francisco Pinto Balsemão, dirigent del Partit Popular i director de l'excel·lent setmanari *Expresso*. A Fernando Cristovão, sacerdot i professor activament progressista. Al professor Miller Guerra, que renuncià a un escó de diputat caetanista per considerar que el seu parlamentarisme era una autèntica farsa. A José Tengarrinha, historiador de gran relleu i assagista, dirigent del CDE (Comité Democrático Electoral). A Raul Rego, ministre de Comunicació Social, figura cimera del periodisme portuguès, director durant anys del diari *República*, infatigable en el combat per la democràcia, dirigent del Partido Socialista Português, ministre de Justícia. Al professor Perei-

29 Op. cit. de Josepmiquel Servià.

ra de Moura, ministre sense cartera, economista de gran prestigi, figura bàsica del CDE [...].

Pel que fa al catalanisme, la gran majoria dels dirigents polítics portuguesos amb qui va parlar (Salgado Zenha, José Magro, José Tengarrinha), es mostraren summament cautelosos a l'hora d'opinar sobre qualsevol problema relacionat amb l'Estat Espanyol; el consideraven un moviment d'alliberament nacional i veien amb simpatia els seus postulats. I en relació a la creació d'una federació de països ibèrics, el seu «no» era rotund, a menys que s'hagués obtingut una plena sobirania per a cadascun d'ells.³⁰

L'any 1979 és elegit membre de l'Acadêmia das Ciências de Lisboa i, el 1980, a Rio de Janeiro, la União Brasileira de Escritores el nomena «Personalitat Cultural de l'Any». El reconeixement nacional mig escamotejat pels seus compatriotes catalans li fou ben generosament atorgat pels portuguesos.

La seva obra literària continua traduint-se a Portugal. A més, ell intervé en les conferències i actes amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la mort de Castelao.

Durant l'any 1961, invitat per diverses associacions culturals provençals, va pronunciar conferències a l'Escola de la Targa de Toló; a la Casa de la Ciutat d'Avinyó; a l'Institut d'Estudis Occitans de Marsella, i a la Facultat de Lletres d'Ais en Provença. Les seves relacions amb la cultura occitana, germana de la catalana, no el portaven, però, a deixar de considerar-la com un àmbit nacional diferent del català. El que Cucurull considerava com a propi

30 *Op. cit.* de Josepmiquel Servià.

era el projecte nacionalista dels Països Catalans, en base a la llengua, la cultura i la història comunes. Els diaris *Republique*, *La Meridional-La France*, *Massalia*, *Le Provençal*, *Le Petit Varois*, *La Marseillaise*, *Le Dauphiné Libéré*, ho recullen amb lleus matisos d'interpretació més o menys fidels, remarcable pel moment en què foren difosos, on no tan sols s'hi considera la repressió franquista a casa nostra, sinó també per la investigació ja desenvolupada per Fèlix, i constitueixen un document d'alt valor significatiu i d'una importància bàsica per comprendre l'obra posterior en aquesta línia.

El darrer recull de contes i novel·les curtes que publicà Fèlix Cucurull va ser *El desert*, l'any 1975, llibre on aparegué en català per primer cop *Gairebé una falla*, que la censura de Barcelona havia impedit publicar i que per això havia aparegut abans en portuguès el 1969. Però també algunes de les seves obres foren publicades en altres llengües, a més del portuguès. Així, narracions de Cucurull van ser publicades en antologies editades a Alemanya i Àustria el 1962, el 1963 i el 1969. A més de versions en alemany de relats curts de Cucurull, el 1971 aparegué en txec el seu conte *El llot i la sang*. Relats curts de Cucurull aparegueren en búlgar el 1968 i el 1973, i en ucraïnès el 1980.

HISTÒRIA I ASSAIG POLÍTIC

«De la història, només n'hem pogut aprendre la dificultat de saber-la».

Joan Cortada,³¹ a *Catalunya i els catalans*, ens recorda ben intencionadament Fèlix Cucurull, en el preàmbul a la seva obra *Orígens i evolució del federalisme català*, que és el primer estudi històric que publica. Aparegut a Barcelona el 1970 amb pròleg de R. Ballester. Un cop distribuït, el llibre va ser retirat per ordre governativa però n'aparegueren algunes ressenyes a la premsa.

Cucurull ens diu:

«Des de feia temps, anava prenent notes per a un estudi amb el qual volia contribuir a encarar serenament el fet històric del catalanisme. Amb un excés d'ambició —tanta que com més hi penso més se m'afigura ingenuïtat— li havia posat, per endavant, el pompós títol de *Catalanisme sense mites*.»

Però no el va enllestir mai aquest estudi. Centrat aquest treball en el Sexenni Democràtic de 1868 a 1874, Cucurull descobreix la figura i l'obra de Narcís Roca i Ferreras. De fet ja havia descobert el personatge quan preparava la *Panoràmica del nacio-*

31 CORTADA, Joan: *Catalunya i els catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1965, pp. 20,...

nalisme català, però aquesta trigaria encara sis anys a aparèixer. Enllesteix en tres volums aquesta *Panoràmica* que, iniciada per l'escriptor Juan Eduardo Zúñiga i l'editor Gabriel Tortella, havia de publicar-se a Madrid en versió castellana. Malauradament l'estat d'excepció del 1969 comportà la desaparició de l'editorial i el projecte no reeixí.

Fèlix Cucurull investiga la història com a acte de servei al país i l'apassionament progressiu per aquesta matèria és tan gran com la seva seducció pel futur del seu poble. Per això, en unes circumstàncies excepcionals comença a escriure sobre la qüestió nacional de Catalunya relativa al concepte de nació al llarg de la història i aquesta passió ja no l'abandonarà mai.

Roca i Ferreras, farmacèutic barceloní i republicà federal, era un catalanista declarat i havia estat el primer teoritzador del catalanisme polític, que ell legitimava com a *patriotisme social defensiu* enfront del nacionalisme opressor de l'Estat espanyol, que ell en deia *patrioteria*. Considerava que el moviment pro autonomia de Catalunya anava lligat a les reivindicacions de les classes populars i, per tant, al canvi social, alhora que establia la relació coherent d'aquest patriotisme social amb un internacionalisme veritable entre nacionalitats lliures, més enllà de les confusions del cosmopolitisme abstracte tan freqüent entre les extremes esquerres autoanomenades internacionalistes.

L'aparició d'aquest llibre va ser molt oportuna. Feia només tres anys que Jordi Solé Tura, l'any 1967, que havia sortit del PSUC (Partit Socialista Unificat de Catalunya), i abans d'ésser redactor de la Constitució Espanyola i amb posterioritat militant del PSOE (Partido Socialista Obrero Español) i Ministre de Cultura del go-

vern espanyol, havia publicat *Catalanisme i revolució burgesa, la síntesi de Prat de la Riba*, on el catalanisme polític era presentat com una operació de la burgesia catalana sorgida de la Renaixença. La desqualificació del catalanisme com artífici burgès, quan encara la dictadura franquista seguia intacta a la Universitat de Barcelona, els «fills de papà», els que tenien accés a la Universitat, és a dir, els vencedors de la guerra, deien que «el catalán es el idioma de la burguesía», com molt bé assenyala Agustí Barrera,³² el text de J. Solé Tura els donava la raó.

Fèlix Cucurull va demostrar que Roca i Ferreras, que va morir el 1891, va ser el primer que va utilitzar el terme *Països Catalans* des del Principat,³³ el primer que va emprar el terme *nacionalisme* per a qualificar el catalanisme polític i el primer que, en plena restauració borbònica, formulà el projecte gradual de Diputació General de Catalunya, és a dir allò que el 1914 seria la Mancomunitat de Catalunya, sense renunciar ell, però, al dret d'autodeterminació, a la República Catalana, com ell deia, avançant-se al què més tard predicaria i intentaria implantar l'any 1931 Francesc Macià. Va escriure més de mil articles als principals diaris de la Barcelona del segle XIX, la qual cosa dóna joc perquè els historiadors de la Catalunya d'ara rescatin de l'oblit un dels difusors més populars de la cultura independentista, com molt bé ens ha su-bratllat Toni Strubell en les seves obres sobre Roca i Ferreras.

32 BARRERA, Agustí: *Fèlix Cucurull o la passió per la terra*, p. 11. Dins el llibre *Fèlix Cucurull: allò que no diuen els llibres*, de Míriam Fabregà i Raquel Vidal. Ajuntament d'Arenys de Mar, 2006.

33 Dins del Principat, perquè Joan Fuster va trobar que, abans de Roca i Ferreras, l'any 1876, la denominació de Països Catalans havia estat utilitzada pel valencià Benven- gut Oliver, i Xavier Romeu va trobar que l'any 1881 l'expressió Països Catalans va ser utilitzada, en francès per Alfred Morel-Fatio.

Segons Fèlix Cucurull, Roca i Ferreras formulava un internacionalisme que només es podia basar, sense adulteracions, en la llibertat de les nacionalitats fins aleshores oprimides. S'anticipava a la doctrina de Lenin, encara que com aquest mateix reconeixia el 1991, a la Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques, que conservaven el dret d'autodeterminació,

«en la pràctica això no va funcionar així per dues raons: la primera és que es va establir un partit únic, i aquest partit únic era el mateix a cada una de les repúbliques, i donava les mateixes consignes per tot arreu»,

la qual cosa va conduir a un alliberament del domini rus a moltes de les nacionalitats sotmeses, juntament amb la fi de la URSS. El seu és un nacionalisme

«defensiu, amigable, fraternal, pacífic, emancipador, humanitari, social»,

molt allunyat, per tant, del nacionalisme tsarista en terra polonesa, de l'expansionisme anglès a Irlanda i Gal·les, de l'assimilació francesa de la Bretanya, de l'uniformisme espanyol de Cuba i dels Països Catalans, com recalca Toni Strubell i Trueta.³⁴ I en contrapartida, lloarà el sistema belga d'estat, els cantons confederals suïssos, la valentia dels portuguesos de 1640 o dels hongaresos de 1848 en el moment d'emancipar-se dels imperis espanyol i austríac, respectivament.

34 A Josep-Narcís Roca i Ferreras (1834-1891). Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008, pp.94-95.

L'aparent actualitat de les formulacions de Roca i Ferreras era tal que Alexandre Cirici Pellicer li va dir a Josep Benet:

«He acabat de llegir l'últim llibre d'en Cucurull, *Els orígens i evolució del federalisme català*, i renoi, quina traça que té per a saltar-se la censura. Com que les coses que en Cucurull pensa quan parla amb nosaltres no les pot dir en un llibre, s'ha inventat un personatge que exposa les mateixes coses que ell diu en privat».

Semblava un invent perquè ni Ferran Soldevila ni Jaume Vicens Vives havien fet cap al·lusió dins les seves obres a Roca Ferreras, encara que sí l'havia esmentat molt breument Rovira i Virgili en el seu *Resum d'història del catalanisme*, publicat el 1936, dient que Roca i Ferreras va ser un precursor del catalanisme i el primer en utilitzar el terme de nacionalisme.

Les tesis de Fèlix Cucurull no es limitaven a dir que havia existit un catalanisme d'esquerra abans que el catalanisme conservador, sinó que ja es pot considerar plantejat el catalanisme polític el 1640, tal com vol demostrar amb els textos que recull a la *Panoràmica*.

La *Panoràmica del nacionalisme català* és una mena de resum històric, a base de transcriure textos importants dels doctrinaris més representatius, ordenats cronològicament i intercalats entre efemèrides polítiques, dades culturals, econòmiques, etc., per donar una visió al més aproximada possible de la veritat, de l'exactitud històrica. Comprenen el període que va del 1640 al 1936. Aconsegueix publicar-lo a través de les Edicions Catalanes de París, el 1975, que dirigia l'historiador Josep Benet des-

près de moltes vicissituds anteriors, i s'edita a l'exili a causa de les enormes dificultats per publicar a l'interior. Surt publicada en 6 volums, amb tiratges entre dos i quatre mil exemplars, segons el volum, que el situa a l'altura dels millors historiadors i li dona el prestigi i l'anomenada que es mereix. És un treball ingent de recerca històrica i de recuperació documental, escrita amb tenacitat, que ens fa veure que ahir com avui les qüestions nacionals catalanes respecte a les espanyoles són iguals.

Jaume Sobrequés assenyalà en la seva conferència a Arenys als *Deu anys de la seva mort*, que Cucurull va ser un innovador en el camp de les idees. Contribuí a desfer tòpics, creences o mites com que el nacionalisme català provingués de la dreta, de la burgesia més reaccionària. Malgrat que la burgesia se n'ha volgut apropiat en diferents períodes històrics, sempre propugna que les dues maneres d'entendre Catalunya són dues branques d'un mateix tronc, però els dos moviments tenen diferents objectius en la seva lluita reivindicativa.

Calia redefinir el nacionalisme català i la història a les acaballes del que havia significat el franquisme i això és el que ell va fer. El trencament amb la memòria històrica havia estat brutal en la societat catalana. Quaranta anys no eren només els de Primo de Rivera sinó els de Franco que van ser també tan brutals, tant, que a l'any 1990, només el 34% de la població de Catalunya, en una enquesta divulgada, sabia qui havia estat Companys i es pensava que era encara massa aviat per poder reivindicar-lo, ja que era un cas massa polèmic.

En Cucurull, com ens va fer veure Francesc Ferrer i Gironès,³⁵ la branca immòbil del catalanisme pretén el control de l'Estat per envigorir-se i expansionar-se al màxim i, en canvi, la branca popular és més combativa, enemiga tant de l'opressió nacional com de l'opressió social i amb una pruija per l'autodeterminació.

Com ens ha fet veure l'Albert Balcells, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona,³⁶ resta per discutir si l'independentisme latent que Fèlix Cucurull creu veure en els textos que parlen de Catalunya com a nació i d'Espanya com a «haz de naciones» al llarg del segle XIX, abans de 1868, era dissimulat per por, tal com ell creu, o si no superaven un autonomisme o una descentralització que no suposaven separatisme, com la premsa de Madrid i els polítics centralistes consideraven aleshores i han considerat sempre. El que sembla indubtable —ens recalca Balcells— és l'existència d'un catalanisme anterior a la seva organització en partits o entitats similars i a la formulació d'un projecte autonomista com les Bases de Manresa de 1892. Avui dia els historiadors es decanten —i no sols a Catalunya— per parlar d'identitats nacionals abans del nacionalisme i del segle XIX. Amb aquesta darrera matisació, la data inicial del catalanisme, que Fèlix Cucurull situa pels volts de 1640, ha estat acceptada per una part rellevant dels historiadors actuals.

35 «Fèlix Cucurull, ideòleg». Article de Francesc Ferrer i Gironès a *Quaderns d'Estudis Arenyencs*, núm. 3, 1996, p.20.

36 Pròleg a la reedició de la *Panoràmica del nacionalisme català*, 2006, encara inèdit, però que m'ha pervingut a través d' Enric Pujol, historiador. Aquesta teoria, però, també l'ha expressada o es dedueix d'altres articles i publicacions seves.

Una altra figura que Fèlix Cucurull no va descobrir, però sí que va desenterrar, va ser la de Domènec Martí i Julià (1861-1917), metge psiquiatre de la Unió Catalanista, una personalitat que també procedia del republicanisme federal i que desenvolupà idees similars a les de Roca i Ferreras en una època de progressió del catalanisme, amb la Solidaritat de 1906 i la Mancomunitat de Catalunya de 1914. Creu fermament que nacionalisme i socialisme es fonen mútuament i directament ataca els grans imperialismes, els grans Estats que ofeguen els petits amb el predomini de la força per damunt del dret i la raó. Martí i Julià influí en l'evolució dels plantejaments de Francesc Macià molt abans de 1931.

Entre els assaigs històric polítics posteriors a la *Panoràmica*, cal esmentar *La defensa de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya* (1976), recull de textos i discursos del bienni 1931-1932. Aquests textos, segons Cucurull, han de contribuir que el ciutadà pugui assolir una més adequada interpretació de la història de Catalunya i una comprensió al més àmplia possible de la dinàmica catalana dels nostres dies. El debat a les Corts de l'Estatut d'Autonomia posà de relleu els punts més conflictius de la problemàtica autonòmica i deixà ben clara la incomprensió d'amplis sectors de l'Estat envers l'essència i els drets de Catalunya.

En aquesta obra, s'hi recullen els discursos més destacats dels diputats catalans que intentaren, sense gaire èxit, a les Corts de la República espanyola, d'evitar la manipulació del text estatutari del poble català. Els discursos aplegats corresponen a: Amadeu Hurtado, Manuel Carrasco i Formiguera, Rafael Campalans i Lluís Companys, entre altres.

Entre 1978 i 1986 publica a Edicions de La Magrana, col·lecció Alliberament, dirigida per Rafael Castellanos i Imma Tubella, altres llibres de gran interès, com són: *Consciència nacional i alliberament* (1978), un recull d'articles, la majoria apareguts a l'*Avui*, sobre el dret a l'autodeterminació. Allí hi podem llegir:

«Un poble, una nació, s'autodetermina disposant lliurement de les seves riqueses i recursos, i posant en joc, cada dia, tothora, sense cap mena de trava, la pròpia capacitat de creació en tots els ordres: polític, econòmic, social, cultural; plenament i sense ingerències forasteres».

A *Catalunya, nació sotmesa* (1983, 2a. ed.), Fèlix Cucurull afirma en la Introducció que

«Catalunya se'ns apareix nítidament com a comunitat diferenciada, com a ètnia, com a nació, a partir del segle VIII; i, de mica en mica, s'estructura políticament: crea el seu propi Estat; els seus Estats, ja que de la comunitat nacional catalana —confederada amb Aragó a partir de mitjan segle XII— en naixeran, formant també part d'aquesta Confederació, el regne de Mallorca i el regne de València».

A *Catalunya, nació sotmesa*, es recullen els principals articles publicats a la premsa, tots ells de temàtica ben actuals, i indispensables per conèixer el pensament de l'autor, i on se'ns revela la figura de gran intel·lectual i gran periodista que va ser Cucurull.

Publica a La Magrana (1984) de l'Institut Municipal d'Història (Ajuntament de Barcelona), *Catalunya, republicana i autònoma (1931-1936)*, col·lecció dirigida per Jaume Sobrequés i Callicó,

amb pròleg seu. Llibre de màxima actualitat i font inesgotable de reflexions. Amb materials coneguts i altres de nous, Fèlix Cucurull presenta una síntesi molt valuosa de la història política catalana dels anys de la República. Però no és només això. L'autor, com assenyala en un evocador pròleg, hi esmenta les experiències personals viscudes en la seva joventut.

«Aquest és, doncs, un llibre marcat per la història personal de Cucurull i, àdhuc, en alguns aspectes concrets relatats a les primeres planes, un llibre de memòries, o que conté la narració de vivències familiars i polítiques de l'autor».

Després de destacar les principals característiques d'aquesta obra, acaba:

«Tinc la seguretat que aquesta magnífica síntesi de Cucurull serà d'una gran utilitat docent i que interessarà profundament aquells que s'interessin per la història del catalanisme polític a l'època contemporània».

José M. Sans Puig, en el número 213 de *Historia y Vida* (desembre 1985), comentant *Catalunya Republicana i Autònoma (1931-1936)*, diu que:

«Aquesta obra constitueix una densa i apassionant evocació de la història catalana. [...] Contra el que podria semblar, s'hi diuen coses noves. [...] Comptat i debatut el llibre és un excel·lent curs d'Història de Catalunya».

Amb el títol «Fèlix Cucurull, historiador», Josep Faulí comenta també aquest llibre a (*La Vanguardia*, 11 octubre 1984), després

de fer-ne un ampli resum i de destacar-ne «de forma especial el caràcter personal de l'aportació», diu que aquesta obra

«És fruit d'un pacient aplec de dades fora de tota improvisació. [...] Només amb aquesta base és possible una síntesi tan rica i ajustada, on els documents priven sempre damunt de les anècdotes».

I en subratlla el seu alt valor científic i pedagògic.

Josep Maria Espinàs diu que és un text «viscudament treballat», i amb una quantitat d'informació que, tractada a la menuda, permet d'arribar a les necessàries síntesis» dins l'article: «L'oasi català», de l'*Avui*, 19 de gener de 1985.

Cucurull reelabora moltes de les seves investigacions i vivències en les contribucions que fa al volum XI de la *Història de Catalunya*, dirigida per Jaume Sobrequés (1982, reedició actualitzada i completada de la *Història nacional de Catalunya*, de Rovira i Virgili) i de la *Història de Catalunya* dirigida per J.M. Salrach (1979).

1979. Vol. 5, p. 237-254: *De la restauració monàrquica al «tancament de caixes» (1875-1900)*.

1979. Vol. 6, p. 76-84: *El Moviment Nacional Català en la crisi de la Monarquia Constitucional (1915-1923)*.

En *El fet nacional a través de la història*, 1980, recull textos i articles sobre el nacionalisme català, que havia presentat a les Terceres Jornades del CIEMEN, celebrades del 16 al 23 d'agost de 1978 a l'Abadia de Cuixà i que va ser publicat al volum IV de *Nacionalia* (1979), i altres articles que va publicar a l'*Avui*,

setembre de 1977 i entre el 26 de juliol i l'11 de setembre del 1980. Allí hi trobem:

«A nosaltres, els catalans, ens han amagat i deformat la història; però si bé és innegable que el gran obstacle ha estat posat des de fora i que, per tant, és obvi que des de fora ha estat condicionat tot el que fèiem els de dins, no podem ignorar que les conveniències i les incapacitats d'una part dels de dins, alguns cops d'una manera inconscient, de vegades d'una manera volguda, han marcat formes de complicitat amb els qui, des de fora, ens han volgut mantenir, col·lectivament, sota el seu jou.

Cal que vencem la dificultat d'aprendre la nostra història per tal de no caminar, mai més, amb una bena als ulls».

Publica el 1986 el llibre *Llibertat per la democràcia*, Edicions de La Magrana, col·lecció Alliberament, 18, amb el subjecte de l'alliberament nacional català com a fons dels articles publicats als diaris *Avui*, *Hoja del Lunes* i a la revista *Canigó* entre 1976 i 1983, els anys que van dia a dia de la mort del dictador fins el 1983. Recullen, doncs, el sentiment de nació, l'esperança i les necessàries cauteles davant de les falses il·lusions que comportà el dia a dia de l'activitat política de reconstrucció del país.

Els articles parlen de l'Estatut, l'Estat de les autonomies, llengua i nació, les lleis d'harmonització, les competències autonòmiques, el Fons de Compensació, la LOAPA, el Vaticà i Catalunya, el nacionalisme espanyol, l'autonomia andalusa, etc. Aquest llibre fou reeditat el febrer de 2006 en motiu de l'homenatge a Fèlix Cucurull, als deu anys de la seva mort.

Més endavant, l'any 1991, surt publicat a Barcelona Tibidabo Edicions el seu llibre *L'autodeterminació de Catalunya*, on referma que «la finalitat última del nacionalisme és l'autodeterminació». El paràgraf final d'aquest llibre diu així:

«Si els dirigents polítics de Catalunya fossin capaços de fer arribar a tothom, dia a dia, amb insistència, valent-se dels mitjans de comunicació, sense disfresses de la realitat nacional catalana i, al mateix temps, s'esforcessin a aixecar el nivell de vida català que, com succeïx amb l'espoliació econòmica que ens és feta des de Madrid, afecta amb la mateixa proporció els autòctons i els vinguts de fora, podríem trobar-nos que, en un referèndum d'autodeterminació —tal com ho han fet els russos residents a Letònia, Estònia i Lituània, que han votat massivament a favor de la independència d'aquests països— els 'immigrants' residents a Catalunya votessin, en massa, a favor de la independència de la nació catalana, de la qual nació ells haurien passat a tenir-ne, i a exercir-ne, la nacionalitat integral, indiscutible».

Aquest llibre, vertader llibre de tesi i d'investigació, va merèixer moltes recensions a la premsa, en general molt elogioses i de presentacions públiques, entre elles les que va promoure l'Associació Roca i Ferreras, dins del cicle de Debats Independentistes que dita Associació organitzava, amb la voluntat divulgadora que aquest llibre es proposava. A Arenys de Mar fou presentat per Pilar Rahola a la Biblioteca Popular Fidel Fita, el dia 21 d'abril del 1991.

A conseqüència de tot un seguit de conferències i taules rodones que tenen lloc a l'Ateneu Barcelonès sobre la personalitat de Josep-Narcís Roca i Ferreras per l'octubre de 1991, surt publicat

el llibret «100 anys després», coordinat per Sílvia Aymerich i jo mateixa, membres de la Junta de l'Associació Roca i Ferreras. Els participants foren: Carles Castellanos, Joan Puigcercós, Joaquim Ferrer, Josep Guia, Pere Mayor, Mateu Morro, Albert Balcells, Josep Benet, Josep-Lluís Carod-Rovira, Eva Serra i Fèlix Cucurull.

El 10 de setembre de 1995 es ret un homenatge a Fèlix Cucurull com a cloenda de les Jornades Independentistes que es van celebrar al Casal de la Joventut Seràfica. La taula presidencial està formada per l'historiador Josep Benet; Josep Lluís Carod-Rovira, diputat d'ERC; Imma Albó, estudiosa de l'obra de Cucurull; Miquel Rubirola, alcalde d'Arenys, Jordi Cucurull, fill gran de l'homenatjat i Agustí Barrera, historiador. L'homenatjat hi hagué d'assistir en cadira de rodes degut el seu delicat estat de salut, moment que fou aprofitat per la multitudinària gentada que omplia la sala per alçar-se tothom i aplaudir-lo una llarga estona amb emotiu homenatge.

L'homenatge es va cloure amb una lectura de poemes a càrrec de l'arenyenca Sònia Barrachina i la interpretació del poema musicalat Sense paraules a càrrec de Ramon Verdager. El cant d'Els segadors va posar punt i final a l'acte d'homenatge que Arenys de Mar, amb tota justícia, va retre a la persona i obra de Fèlix Cucurull.

En la darrera etapa de la seva vida, Fèlix Cucurull fundà i presidí l'Associació Roca i Ferreras, d'estudi, debat i difusió de l'esquerra independentista. Entre les activitats d'aquesta associació encara activa avui, hi hagué el 1995 la publicació d'un seguit de conferències que surten editades a través dels *Quaderns Roca i Ferreras*, i un *Full Informatiu* de les seves activitats, sota la di-

recció de Josep Ferrer i Ferrer, escriptor, políticòleg i membre de l'esmentada Associació, que recullen 6 conferències entre les quals hi figuren les de Josep Lluís Carod-Rovira, Miquel Sellarès, Vicent Partal, Oriol Homs, Josep Planchart i Xavier Rocha, que l'Associació promogué al llarg de l'any. En el *Quadern* núm. 2, segon volum, d'aquesta publicació surt editat «El dret a l'autogovern» de Fèlix Cucurull, que inclou una tria de textos d'ell mateix que constitueix un breu volum molt recomanable com a introducció al seu pensament nacionalista d'esbalaïdora actualitat. Al final del *Quadern* hi ha una breu biografia de Fèlix Cucurull a càrrec de Josep Ferrer.

És paradigmàtic l'exercici profètic que va significar, llegit ara, l'article «El canvi?» (*Avui*, 4 de novembre de 1982), en el qual Cucurull hi pronostica al PSOE triomfant un fracàs colossal si no és capaç d'acomplir determinades tasques històriques, que efectivament tots sabem que no ha estat capaç d'acomplir.

En aquest mateix sentit, la lucidesa i la solidesa de les posicions cucurul·lianes —sobre la Constitució espanyola, sobre l'Estatut d'Autonomia de Catalunya, sobre la llengua, sobre els Països Catalans, sobre l'autodeterminació, sobre el federalisme, sobre la independència, sobre la sobirania, sobre la LOAPA, sobre les actituds testimonials dels uns, sobre les actituds imperialistes dels altres, sobre les oligarquies i un llarg etcètera— són una interessant aportació a un debat en l'àmbit del país que, hauria de ser ben viu i que ho és, no me'n cap en absolut cap dubte.

L'Associació col·locà el dia 10 de maig de l'any 1992, una placa commemorativa d'allà on va viure i morir Roca i Ferreras. És al carrer Flassaders tocant al Passeig del Born de Barcelona.

COMPROMÍS POLÍTIC I CÍVIC

Tota la seva vida i obra reflecteixen el seu compromís polític i cívic. El que el guiava sempre era aportar elements decisius a la causa catalana, ara amb articles de premsa, ara amb la seva presència a diferents actes cívics arreu del país, ara amb el compromís d'encapçalar una candidatura política, ara donant conferències i cursets explicant l'Història de Catalunya a tort i a dret. S'hi va lliurar en cos i ànima, amb gran lucidesa ideològica i política, i amb gran honradesa i honestedat humana.

Després del seus anys de joventut i adolescència dels quals ja hem referit la seva militància política i social, Cucurull continua en aquesta activitat política, funda, com ja hem assenyalat anteriorment, el 1968 l'Acció Socialista Independentista de Catalunya, (ASIC), d'efímera existència, amb la qual, l'any 1970, s'integrà en el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN), restant-hi tres anys i formant part del Comitè Executiu de cara a arribar a aquell moment somiat d'alliberament nacional i de classe a través d'un partit que s'ho proposava seriosament. Que, com molt bé ens recordava Toni Strubell en la seva intervenció a la conferència dels «10 anys de la mort de Fèlix Cucurull»,³⁷ tant necessitava

37 Ens referim als actes de commemoració del desè aniversari de la mort de Fèlix Cucurull, celebrats a Arenys de Mar a partir del dia 4 de febrer del 2006.

aquest país per canviar de rumb i acostar-lo a aquell passat de la Catalunya Republicana tot projectant-lo cap al futur. El 1973 el PSAN s'escindí i Cucurull se'n separà.

El 1970 es van crear les Comissions d'Activitats Cíviques del Maresme, la Selva i el Gironès, de les quals Cucurull formà part i que van ser molt compromeses socialment i políticament en els esdeveniments històrics de cada moment. Contribueix a la recuperació cultural i lingüística pública i literària de Catalunya amb un parlament a Calella (1972), a la sala d'actes de l'Orfeó Calellenc, organitzat per la Cooperativa Obrera de Consum (L'Amistat), sobre «La llengua catalana, els mecanismes mentals i la societat», que després publicà i tingué una gran repercussió social. Hi diu:³⁸

«Escriure en català no és una qüestió de sinceritat, sinó d'autenticitat. L'idioma resulta bàsic per al pensament. Puc pensar en castellà, en portuguès, o en francès, i quan ho faig, no tradueixo pas del català; però aquest pensament resta empobrit perquè no tinc la clau del sistema lingüístic. Escric en català per dues raons, d'una manera natural, perquè es tracta de la llengua de les meves vivències, i per un fet d'ordre polític, amb intenció de justícia, perquè el català està en inferioritat de condicions enfront del castellà. I si no s'utilitza el català, seràs català com a individu però no com a escriptor. És clar que la finalitat no és la llengua en ella mateixa. La meua finalitat humana més profunda rau a expressar-me, i del llenguatge me'n serveixo de la millor forma que jo sé. No pretenc, doncs, de realitzar proves lingüístiques, sinó de comunicar-me, de testimoniar sobretot

38 *La Llengua catalana, els mecanismes mentals i la societat*. Arenys de Mar: Vida par-roquial, 1970.

les dificultats que pateix l'home dins la societat, i escrivint-ho amb claredat, nitidesa, força i veritat».

I perquè captem totalment els seus conceptes sobre l'idioma, conclou que no hem de renunciar de cap manera al dret de la llengua, perquè

«Ens quedarem reduïts a una mediocritat perpètua».

Aquest parlament ocasionà que Cucurull hagués de comparèixer davant del jutge, fet que es repeteix al formar part dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Ginebra l'any 1972. El jurat d'aquests Jocs Florals estava format a més per Josep M. Castellet, Alexandre Cirici, Josep Faulí, Albert Manent i Joan Triadú.

Durant el 1971 el trobem entre els fundadors de l'Assemblea de Catalunya, en la qual formà part del Secretariat i de la Permanent, i de totes les manifestacions unitàries que promovia. De resultes d'aquesta militància fou detingut a Barcelona juntament amb 113 persones més de la Permanent a l'església de Santa Maria Mitjancera de Barcelona (1973) i al col·legi de monges de Sabadell l'any 1974, juntament amb altres 66 membres de la Permanent. Com a conseqüència d'aquest fet li fou retirat el passaport i no el tornà a obtenir fins al 1977.

El 1976, seguint la seva praxi política, participà com a delegat del grup Independents pel Socialisme, a l'assemblea constitutiva del Partit Socialista de Catalunya (Congrés) i fou elegit membre del seu Consell General, però l'abandona quan aquest partit s'integrà al PSOE, perquè veu amb coherència al seu pensament que per aquesta via no aconseguirem guanyar la causa catalana.

Forma part del jurat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana celebrats a Lausana, però per manca de passaport no hi pot assistir. El mateix any 1976 participa amb una comunicació, en les Jornades-Debat sobre Països Catalans que es fan a la Facultat de Dret de Barcelona.

Altra vegada forma part del jurat dels Jocs Florals de la Llengua Catalana, que aquesta vegada, l'any 1977, es celebren a Munic. Serà el darrer any que es celebren a l'exili.

Comença a col·laborar amb el diari *Avui*, primer diari escrit en català des de l'any 1939.

L'11 de setembre de 1977, en la concentració convocada al Fossar de les Moreres pel Bloc Obrer i Camperol, Esquerra Catalana de Treballadors, Esquerra Nacional, Esquerra Republicana de Catalunya (històrica), Estat Català, Front d'Alliberament Català, Front Nacional de Catalunya, Gent Nacionalista Independent, Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya, Moviment d'Unificació Marxista, Partit Federal Europeu de Catalunya, Partit Socialista d'Alliberament Nacional, PSAN-Provisional, participa com a orador únic que representava el conjunt dels organitzadors, un parlament davant de 30.000 persones que aplaudien entusiàsticament i feien voleiar banderes estelades. En nom del conjunt dels organitzadors, Xavier Romeu havia obert l'acte, del qual cal destacar el caire especial de l'adhesió de Jordi Carbonell.

Fèlix Cucurull hi parlà del fet nacional català abans i després de l'Onze de Setembre i recal·là com els catalans tenien consciència de gaudir, cadascun dins del seu estament, d'uns privilegis i d'una llibertat que eren negats als ciutadans d'altres països.

Aquest fet havia contribuït a enfortir el sentiment de comunitat diferenciada que ja tan nítidament es destacava pel sol fet de tenir una llengua i uns hàbits en comú que no eren pas els mateixos d'altres terres. I com a conseqüència de l'esforç que, als catalans, els calgué fer, a partir del segle XVI, per a preservar llur comunitat dels intents de domini que tendien a desfigurar-la, va començar a prendre forma una mena de patriotisme que es batia a la defensiva; en altres paraules, —continuà dient— un nacionalisme reivindicatiu, que malgrat no estar en curs en aquells moments, sobretot amb la Guerra dels Segadors i amb la de Successió, ja es fa ben visible l'actitud col·lectiva —alhora teoria i pràctica política— que en constitueix la característica més essencial.

«Reclamem, exigim, l'amnistia total per a tots els presos polítics de les diverses nacions de l'Estat espanyol, amb els quals ens sentim plenament solidaris. L'amnistia total pels 26 polítics catalans que romanen empresonats, entre els quals hi ha els nacionalistes Ramon Trilla, Emili Simó, Carles Sastre, Josep-Lluís Pérez, Montserrat Tarragó, Àlvar Valls».

I acaba:

«En aquest Onze de setembre, el millor homenatge que podem retre als qui van donar la seva vida en defensa de la nostra llibertat, és proposar-nos de posar el nostre esforç de cada dia, d'una manera constant, tenaç, al servei d'uns Països Catalans que deixin de ser governats des de fora i que deixin de tenir la seva riquesa en mans d'uns quants: siguin de fora, siguin de dins. Uns Països Catalans en els quals totes les fonts de riquesa estiguin en mans del nostre poble per tal que aquests Països Catalans siguin, de debò, l'autèntica pàtria de tots els qui hi vivim i hi treballem. Uns Països

Catalans nacionalment lliures, que puguin coordinar-se, lliurement, amb totes les altres nacions lliures».³⁹

El clams de «in-de-pen-dèn-ci-a, in-de-pen-dèn-ci-a»; «Visca la Terra, mori el mal govern!»; «Ni França ni Espanya, Països Catalans!» i altres eslògans similars, retrunyiren llarga estona entre la multitud allí aplegada, i que recorda, al llarg de la història de Catalunya, les que devien proferir els Segadors, el 1640. Es reclamà l'amnistia total, s'aplaudí llargament i es cantà el cant d'Els segadors.

En ocasió d'aquesta Diada tant del matí com de la tarda del mateix dia, en què hi hagué aquella manifestació històrica i rècord no sols a l'Estat espanyol, sinó àdhuc a Europa reclamant els punts de l'Assemblea de Catalunya, en paraules seves digué:

«Hi havia tot un ambient, era un moment propici per a nosaltres. Teníem la paella pel mànec i estàvem en situació d'exigir. A Madrid estaven desconcertats però reaccionaren més aviat i Suárez fou molt més intel·ligent que els nostres polítics. Ell s'aprofità de la reivindicació de Tarradellas com a president (reivindicació lògica ja que Tarradellas representava l'enllaç amb els principis i institucions de la Generalitat republicana), se l'endugué primer a Madrid i després ens el tornà a Barcelona. Va ser una operació mestra per part de Suárez, que desactivà una mena de bomba de rellotgeria que teníem i ens la tornà, ja desarticulada, perquè hi juguéssim... I quan ens n'adonàrem l'oportunitat ja havia passat.»⁴⁰

39 Discurs de Fèlix Cucurull al Fossar de les Moreres: *Canigó*, 15 octubre 1977, pp.30-31.

40 Entrevista de Francesc Llopart a *El Cep*, núm. 20, 17 de setembre de 1981, p. 12.

Participa en les Jornades-Debat (1977) sobre els Països Catalans (PPCC) a la Facultat de Dret de Barcelona amb la presència de Pierre Vilar, amb una comunicació sobre «La consciència de Comunitat Nacional dels Països Catalans en el Principat (de la Guerra de Successió a la Restauració)».

El mateix 1977 el seu compromís polític i cívic el menà a fundar i presidir l'Institut de Projecció Exterior de la Cultura Catalana (IPECC). A Vilanova i la Geltrú, a la sala de la biblioteca Víctor Balaguer, l'Àmbit de Projecció Exterior del Congrés de Cultura Catalana fa la seva presentació. Intervenien a l'acte acadèmic Enric Garriga Trullols parlant de les relacions de Catalunya amb Occitània; Oriol Pi de Cabanyes sobre la projecció vilanovina a l'exterior; Fèlix Cucurull amb Portugal i Catalunya; August Bové Font amb: «Notícia de l'Ensenyament del Català a l'Amèrica del Nord»; Josep Palau i Fabre: «De les Arts Plàstiques a la llengua, en les relacions exteriors de la cultura catalana». Es llegeix i es proclama la Crida Occitano-Catalana. Es fa un homenatge a Josep Carbonell i Gener, antic director de l'Oficina de Relacions Meridionals de la Generalitat Republicana, present a la sala, a qui es convida a la taula presidencial.

A Barcelona, al Col·legi de Doctors i Llicenciats, es fa la primera Assemblea constituent de l'Institut de Projecció Exterior de Cultura Catalana per tal de preparar una assemblea pública, el 17 de març, al mateix local. Entre els assistents hi ha el diputat Ramon Trias Fargas, Esteve Albert, Núria Aramon, Gonçal Castelló, Prudenci Comas, Gaspar Espuña, Jordi Gil, Rosa Leveroni, Montserrat Martí, etc. Fa la presentació de l'IPECC Fèlix Cucurull. Josep M. Muntaner parla del fet econòmic dels Països Catalans. Víctor Castells parla dels catalans de la diàspora i de

l'exili. Enric Garriga Trullols parla de les relacions exteriors de la Generalitat i d'altres exemples del Quebec i Bèlgica. Josep Toutain explica el projecte d'organització, i per acabar es llegeixen les adhesions rebudes.

Es fan molts altres actes, entre els quals l'aprovació dels estatuts. Es proposa a Joan Miró com a president d'honor. Es convoca el primer Premi Josep Maria Batista i Roca per part del Consell Nacional Català, el president del qual és Artur Costa i el secretari Jordi Vilanova. Finalment l'1 de juny a Barcelona, l'IPECC aprova en assemblea extraordinària de socis la primera Junta que queda constituïda per: president, Fèlix Cucurull; secretari, Enric Garriga Trullols; tresorer, Agustí Murta Montanyà; vocals, Josep Toutain, Víctor Castells, Tomàs Caroz, Maria Oleart, Anna Domènech, August Bover Font, Josep Roca-Pons, Jaume Martí Oliveira, Gaspar Espuña, Aureli Argemí i Josep Arasa.

En fou president fins a l'any 1981, que fou substituït per Maria Oleart i Bel. Com a soci participà també l'any 1986 al Congrés Internacional de la Llengua Catalana.

Estableix relacions amicals entre escriptors, intel·lectuals de cultura castellana i catalana a la trobada que se celebra a Sitges els dies 20 i 22 de desembre de 1981.

Fou membre i vicepresident de l'executiva del Consell Nacional Català (1977-1981), que presidia Josep Maria Batista i Roca, fidel a les seves idees i prioritats nacionals, i el trobem formant part de la comissió que, en l'acte de l'enterrament, presideix el dol.

Participà en els grans mítings de l'Onze de Setembre al Fossar de les Moreres de Barcelona de l'any següent: 1978, convocat per destacades organitzacions nacionalistes polítiques radicals, com a orador i precedit de Lluís Maria Xirinacs, Josep Maria Llompарт (Illes) i Vicent Ventura (País Valencià), que representaven el conjunt dels organitzadors, davant milers de persones.

Amb una colla o grup d'amics addictes de no més de 25 persones, sempre al voltant de la figura de Cucurull —la família apart algun cap de setmana—, ens reuníem molt sovint a diversos llocs i cases particulars, per discutir de política. Amb aquest grup constituïrem l'any 1981 la TIEI (Taula d'Independents d'Esquerra Independentista).⁴¹ Fruit d'aquestes reunions foren la nostra participació en una gran part d'actes unitaris que diferents grups polític-cívics organitzaven pel país o Països Catalans i l'organització de les nostres pròpies activitats.

Això va ser el preàmbul de la creació i fundació l'any 1989 de l'Associació Roca i Ferreras. De fet, els objectius bàsics foren els mateixos que podeu llegir a tall de pròleg a l'edició de *Cròniques Colonials*⁴² de Pedrolo, publicades per iniciativa de la Taula d'Independents d'Esquerra Independentista, amb la col·laboració dels Consells Populars de Cultura Catalana, amb prefaci d'Alexandre Pineda i elements biogràfics d'Imma Albó. A partir d'aquesta plataforma són molts els actes que participarem sota la presidència de Fèlix Cucurull.

41 Arxiu I. ALBÓ: Actes manuscrites de la T.I.E.I. i de la Roca i Ferreras.

42 Pròleg de la T.I.E.I. a *Cròniques Colonials* de Manuel de Pedrolo. Barcelona: El Llamp, 1983, p. 11.

Per esmentar-ne els més importants citaré els promoguts per la Convenció per la Independència (1987), La Brúixola, l'Ateneu Barcelonès, Òmnium Cultural, la Crida a la Solidaritat, etc.

Com a orador polític participa en altres actes cívics com els del Pi de les Tres Branques, (1981) on hi pronuncia un parlament, conseqüència del qual és citat a declarar al jutjat d'Arenys, o el dels Immolats per la Llibertat de Catalunya a Montjuïc, o a l'homenatge al Doctor Martí i Julià.

Entre les altres nombroses activitats de Cucurull, cal ressaltar les seves intervencions al Congrés de la COMES (Comunitat Europea d'Escriptors) de Roma (1965), al Primer Encontro Peninsular de Poesia de Figueira da Foz (1983) —la denominació originària del qual era Encontro Luso-Espanhol, que ell aconseguí de fer canviar—, i al Simposi d'Escriptors Ibèrics, de Troia, Portugal (1984).

En les eleccions municipals de 1983 va ser elegit regidor de l'Ajuntament d'Arenys de Mar, on encapçalava com a independent una candidatura formada pel Partit Socialista Unificat de Catalunya, Nacionalistes d'Esquerra i independentistes sense filiació política, amb la ferma voluntat de participar en la democratització de les institucions i garantir per al país una millora substancial des del nivell dels seus fonaments, en la mesura de les seves forces. Ocupà el càrrec fins a l'any 1986.

El 1984 va intervenir en un gran acte unitari de la Crida a la Solidaritat per la defensa de la llengua i cultura catalanes a la plaça de Sant Jaume, on donà públicament la benvinguda a tots els que arribaven de Ginebra amb l'anomenat Tren de les Nacions.

Encapçalà una manifestació convocada per més de 150 entitats contra la tortura. Va fer el discurs d'obertura de la novena Assemblea General de la Crida a la Solidaritat. Anà a París amb el Tren de les Nacions. Formà part de la comissió que va lliurar un manifest a la UNESCO a favor del reconeixement de les nacions sense Estat.

Va presidir, juntament amb Josep Vicenç Foix, l'Assemblea Popular de la Crida a favor del català, celebrada a l'Aula Magna de la Universitat de Barcelona.

Intervé en diversos debats i col·loquis, entre ells els del Club Arnau de Vilanova de Barcelona, i a la Conferència de Nacions sense Estat de l'Europa Occidental (CONSEO) al Centre Cívic de les Cotxeres de Sants de Barcelona, per reafirmar-hi el dret universal d'autodeterminació junt amb sis altres principis aprovats a finals del 1985.

El 1985 li fou atorgada la Creu de Sant Jordi com a reconeixement dels seus mèrits intel·lectuals i patriòtics.

L'any 1986, juntament amb 1.000 intel·lectuals, professionals i artistes catalans, va dir «no» a l'OTAN (Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord) i va signar un document; igualment va dir «no» a una Constitució espanyola feta per una nació aliena que no reconeix la nostra.

La seva enorme tasca divulgadora es projecta, a més a més, a través de centenars de conferències i cursets arreu del país i per mitjà d'articles de premsa. En aquest sentit és inevitable de fer un esment dels cursos d'història sobre els «Orígens i evolució del

nacionalisme català» professats durant molts anys a la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada de Conflent, a Vic, a Òmnium Cultural i a Xarxa Cultural de Barcelona. Les seves classes sempre estaven plenes de gom a gom, farcides d'un públic addicte que seguia amb delectança i atenció la seva exposició. Cucurull posava a l'abast de tothom els seus amplis coneixements d'Història de Catalunya i el missatge del seu alliberament.

L'any 1989 sota el seu impuls es funda l'Associació Josep-Narcís Roca i Ferreras, la qual presidirà fins a la seva mort. L'Associació té com a finalitat impulsar l'elaboració i la difusió del pensament polític i social al servei de l'objectiu de la independència nacional dels Països Catalans i d'un model de societat democràtica adequada a la realitat catalana i superadora de les desigualtats i els desequilibris del sistema capitalista.⁴³

Per complir aquestes finalitats l'Associació Roca i Ferreras publica un Full mensual de reflexió i informació que es difon gratuïtament entre els associats i altres persones que, sense ésser-ho hi poden estar interessades. També organitza jornades, debats i taules rodones i promou l'edició de llibres. El 15 de juny de 1991 organitza, junt amb altres entitats com l'Associació Cultural Jaume I, Associació Xavier Romeu, Fundació Centre de Documentació Política i Fundació Rovira i Virgili, un sentit homenatge i recordança a Manuel de Pedrolo, en el primer aniversari de la seva mort, al Teatre de la Penya Cultural Barcelonessa, amb la participació, a més d'ell, d'Àngel Colom, Jaume Fuster i Josep Guia.

43 Vegi's: Actes Assoc. Roca i Ferreras: Arxiu particular d'Imma Albó.

Moguts per aquest interès i a fi de tocar més de peus a terra vàrem emprendre el camí de marcar-nos nosaltres mateixos els mitjans necessaris econòmics per fer realitat els nostres objectius independentistes. Cucurull fundà la societat INDESTEL, la qual aplegà un bon nombre d'independentistes militants de la societat civil principalment i amb la participació financera de cadascú, ens proposarem tirar-la endavant un bon dia del 16 d'abril del 1988 a l'Hotel Balmoral de Barcelona. Hi participaven en l'empresa destacades persones que coneixien el món empresarial que formaren la Junta Promotora. Malauradament l'empresa féu aigües un any després, degut potser a la guerra del Golf, entre altres circumstàncies que ens foren adverses, i l'ajut econòmic que en pensàvem treure se n'anà en orris.

El 1992 rebé el guardó internacional del CIEMEN juntament amb el president croat Franjo Tudjman, per «la seva ja llarga i provada dedicació científica a l'estudi de la realitat nacional catalana i pel seu constant i exemplar compromís en el servei del seu poble, cívicament i política, ja des de la clandestinitat».

El 29 d'abril de 1995, el Consell Comarcal del Maresme li ret un Homenatge Acadèmic dins la Nit de Lletres del Maresme, al restaurant Can Pruna de Tordera, al qual no pogué assistir a causa d'haver emmalaltit. L'oferiment de l'acte anà a càrrec de Joaquim Rey i Llobet, president del Consell Comarcal i la glossa d'aquest acte anà a càrrec de l'escriptor Francesc Grau i Viader. El seu fill Jordi intervingué parlant de la seva poesia.

Els dies 9 i 10 de setembre de 1995, ja molt malalt, rebé un homenatge emotiu a Arenys de Mar, dins de les Jornades Inde-

pendentistes que el Moviment Arenyenc per l'Autodeterminació organitzà, en reconeixement a la seva trajectòria nacionalista íntegra i coherent.⁴⁴

El 28 de juny té lloc un homenatge a Fèlix Cucurull al Centre Penitenciari de Dones de Barcelona. Amb un recital de poemes a càrrec de les mateixes recluses i un ball de la dansarina Anna Criado, sota la direcció de Jordi Bilbeny.

El 22 d'agost la Universitat Catalana d'Estiu homenatja Fèlix Cucurull a Prada de Conflent. Hi participen Josep M. Solé i Sabaté, director del Museu d'Història de Catalunya; Joan Alegret, catedràtic de Literatura Catalana de la Universitat de les Illes Balears i Imma Albó, escriptora. L'acte fou presentat pel rector de l'UCE, Miquel Porter Moix.

L'any 1996 rep de l'Ajuntament d'Arenys de Mar un Diploma en reconeixement a l'excel·lent qualitat de la seva obra escrita, i per la tasca feta en aquest Ateneu, especialment amb la creació del Premi Internacional de Novel·la que porta el nom de l'entitat. També rep un Diploma de l'Acadèmia Scientiarum Obsiponensis.

És per tot això, i per moltes més coses, que podem afirmar que Fèlix Cucurull ha estat un dels exemples d'intel·lectual de combat, compromès i lúcida al costat sempre de les manifestacions unitàries i populars del poble català. Va defensar amb força i fermesa tots els principis programàtics de l'esquerra d'alliberament nacional encara vigents avui i que estan lluny d'haver-se aconseguit.

44 Cronologia d'Imma Albó a *Quaderns d'estudis arenyencs*, núm. 3, 1996, pp.34-40.

PERVIVÈNCIA DE LA SEVA FIGURA I OBRA

Fèlix Cucurull mor a Arenys de Mar el 4 de febrer del 1996, als 77 anys, després d'una molt llarga malaltia, a la seva casa del carrer Andreu Guri, 3-5, al costat de la Maria Teresa, la seva muller, persona lleial i infatigable que el va estimar i acompanyar en moltes de les aventures empreses i li va fer costat en tot moment. El fèretre va ser dipositat a un lloc molt estimat per ser com un santuari de cultura, al vestíbul de la biblioteca popular P. Fidel Fita, que estava aleshores al costat de l'Ajuntament, com a capella ardent, rodejat de vitrines on hi havia la seva pròpia obra fent-li companyia. La policia local fent guàrdia d'honor i la bandera catalana revestint el taüt. A l'Ajuntament, la bandera catalana onejà a mitja asta amb un crespó negre.

A l'església parroquial de Santa Maria d'Arenys se li va retre un sentit comiat i un funeral en record de la seva ànima amb una emotiva homilia de mossèn Martí Amagat, rector de la parròquia. Tot el poble hi fou present a l'església i també membres destacats de la política i de la cultura. Va ser traslladat al cementiri a braços d'amics i cobert amb una senyera catalana a fi de donar-li l'últim adéu. Fou enterrat al cementiri de Sinera no gaire lluny de la tomba de Salvador Espriu, i de la dels esposos Lluís Ferran de Pol i Essylt T. Lawrence, en el nínxol familiar, amb des-

plegament d'estelades de la terra per la qual tant havia lluitat. Es recità un poema d'ell:

«Per a quan seré vell: Saber sentir-me sol / i no enyorar miratges. /
Jugar amb el meu somris / com qui desplega domassos / per feste-
jar la joia dels infants. / I cridar: / La vida no fa basarda! / No parlar
mai de la mort, / com qui s'amaga / d'un gran amor il·lícit.»

Fou recitat per Joan Alegret a requeriment d'en Fèlix Cucurull, nét, que es va sentir de fora estant del cementiri per altaveu. Totes les organitzacions cíviques més representatives hi foren presents i no hi faltaren entitats polítiques. Els mitjans de comunicació en parlaren però no amb l'espai i cobertura informativa que la seva vida i obra es mereixien.

Fèlix Cucurull fou homenatjat a Arenys de Mar i a Prada de Conflent (1995) i (1996); també a l'Associació Roca i Ferreras que ell va fundar i presidir fins el moment de la seva mort.

L'Ajuntament d'Arenys de Mar el nomenà Fill Predilecte de la Vila (1996) en el plenari municipal, per unanimitat de tots els seus membres.

A l'Ateneu Barcelonès s'homenatjà a Fèlix Cucurull. Van prendre part en l'acte els escriptors Jaume Fuster que glossà l'obra literària, la historiadora Eva Serra ho fa respecte la historiogràfica i el diputat Francesc Ferrer i Gironès respecte la política. Una servidora en nom de l'Ateneu i de l'Associació Roca i Ferreras obre l'acte agraïnt les adhesions rebudes —entre elles les del president de la Generalitat, el Molt Honorable Sr. Jordi Pujol, i la

del Sr. Jaume Sobrequés i Callicó, que ens transmet una emotiva carta, la del Sr. Guitart, conseller de Cultura, la de l'escriptor Ignasi Riera, i la de molts escriptors portuguesos i brasilers; també la del políticòleg Jordi Sánchez, exmembre de la Crida, la del Sr. Josep Maria Ainaud de Lasarte, la del Sr. Josep A. Duran i Lleida, entre moltes altres personalitats de la vida cultural i política catalana— i saluda tots els assistents entre els quals s'hi troben el Sr. Pere Esteve, secretari general de CiU i l'Excm. Sr. Heribert Barrera, expresident del Parlament de Catalunya i president de l'Ateneu Barcelonès, que en feu la cloenda.

El 2000 s'edita el llibre *Josep Narcís Roca i Ferreras, l'origen del nacionalisme d'esquerres*, assaig basat en l'obra de recopilació duta a terme per Fèlix Cucurull al llarg de més de 20 anys, a càrrec de Toni Strubell per expressa voluntat de la seva família. El llibre es presenta per primera vegada a l'Ateneu Barcelonès el dia 10 de febrer del mencionat any. Intervenien en l'acte a més de l'autor, Josep-Lluís Carod-Rovira, Josep Maria Àlvarez d'UGT; Emili Cortavitarte, de la CGT i Imma Albó, com a presidenta de l'Associació Roca i Ferreras i membre de la Junta de l'Ateneu.

L'Associació Josep Narcís Roca i Ferreras publica un segon volum de conferències que va promoure l'entitat durant el curs 2002-2003. Hi trobem entre els participants a Miquel Sellarès, Josep Ferrer i Gironès, Rafael Castellanos, Montserrat Guibernau i Robert Surroca.

Però on l'obra i el pensament cucurull-ià s'ha fet més vigent que mai ha estat en l'exposició i cicle de conferències on, sota el títol «Fèlix Cucurull, 10 anys en el record 1919-1996», s'homenatjà a

l'escriptor i ideòleg polític arenyenc coincidint amb el desè aniversari de la seva mort. L'homenatge fou organitzat per l'Ajuntament d'Arenys de Mar i la Biblioteca Popular Pare Fidel Fita. El consistori, que comptà amb la col·laboració de la família Cucurull, presentà una exposició que proposà un viatge a la vida i l'obra de l'homenatjat. S'hi realitzaren tertúlies sobre les seves novel·les i poesies; taules rodones, conferències col·loquis que varen comptar amb la participació d'amics personals d'ell de rellevància en l'àmbit de la política i la cultura que encara estan actius.

A més, s'editaren dues publicacions per mantenir viu el seu record: *Allò que no diuen els llibres*, un treball realitzat fa tretze anys per dues alumnes de l'IES Els Tres Turons, que dedicà a Fèlix Cucurull un seguit d'entrevistes on hi participà part de la família i molts d'amics i amigues, deixebles, que expressaren amb la seva veu els principals records personals de la seva vida i obra, des del naixement fins a la mort, amb un llenguatge i sentiment molt vius, emotius i sincers que amplien molt la seva coneixença biogràfica.

Junt amb el programa de l'exposició «Fèlix Cucurull deu anys en el record», comissariada per mi amb la intervenció de Mercè Cusó, directora de la Biblioteca i Miquel Rubirola, alcalde de la vila, comptà també amb la presentació a càrrec del seu fill Jordi de la reedició del llibre *Llibertat per la democràcia*, recull d'articles de premsa de Fèlix Cucurull.

Els actes d'homenatge s'allargaren fins al mes d'abril. Hi participaren més d'una vintena de personalitats de gran relleu intel·lectual i professional, entre ells, escriptors, historiadors, polítics, periodistes, antropòlegs, etc., que havien conegut o treballat amb

ell. Resumir tot el que varen dir mereixeria un altre llibre, que espero es publiqui algun dia.

L'exposició del recorregut de la seva vida i obra comptà amb vuit plafons o mòduls relacionats amb les seves vessants d'escriptor, historiador i polític, i amb unes vitrines on s'hi exposaren diferents aspectes de la seva vida, dividits en diferents blocs: el familiar, el literari, el de correspondència, el de la seva relació amb Portugal i el món cultural del país. Els premis que va rebre amb els llibres que s'hi relacionen. Versions originals amb anotacions manuscrites i mecanografiades de l'autor. Les diferents edicions dels seus llibres. Els pròlegs de Salvador Espriu, López-Picó, Fernando de Namora, Carlos Loures, el poema d'Agustí Esclasans, etc. Les seves traduccions i cartel·les dels seus llibres, fotografies, i molts i molts d'altres materials de tipus familiar, literari, polític o periodístic.

Pilar Vélez, directora del Museu Marès i esposa de Jordi Cucurull; Montserrat Fonoll, exbibliotecària i gran experta en organitzar exposicions a la Biblioteca de Catalunya; Maria Teresa Coll, esposa d'en Fèlix; l'artista mataroní Pere Fradera, professor de l'Escola Massana de Barcelona; juntament amb la directora de la Biblioteca Mercè Cussó; m'assessoraren en tot moment i saberen donar forma i contingut al catàleg de l'exposició a través de totes les il·lustracions que hi figuraren, a més de prendre part en la disposició i muntatge dels plafons i la distribució de les vitrines, disseny del programa, fotografia del punt del llibre, etc.

Com a cloenda de l'homenatge, el 28 d'abril, visità Arenys de Mar el diputat i líder d'ERC Josep-Lluís Carod-Rovira, qui constata que la seva lluita per investigar i divulgar el fet nacional cata-

là està de plena actualitat en un moment en què Catalunya està pendent encara de l'aprovació d'un nou Estatut, en aquests moments amb la retallada del Tribunal Constitucional espanyol que es considera un fet més que previsible.

Fèlix Cucurull, en la distància dels tretze anys que ens separen de la seva mort, continua ben viu i present entre nosaltres perquè la seva aportació no va ser pas conjuntural i les seves aspiracions reivindicatives continuen ben actuals. Erraria, com molt bé asse-nyalava Josep Faulí,⁴⁵

«Qui només sabés veure en Cucurull l'erudit o l'activista, perquè era fonamentalment un home lliurat a aquestes activitats, però sense renunciar mai a la humanitat que ja traspuaven aquells primers llibres que va refusar.»

Tots els escrits i la vida de Fèlix Cucurull obliguen a meditar seriosament sobre el poc que hem avançat, en els aspectes fonamentals, estructurals, de la reconstrucció i l'alliberament nacional durant aquests darrers anys després de la seva mort, i la divisió actual de la política independentista encara ens hi empeny més, i és una demostració depriment que continuem estant en el mateix punt. Sabrem aprofitar el seu llegat algun dia? Aconseguirem un Estat Català com ell tant defensà? Proclamarem l'Estat Català dins la Unió Europea ara que gairebé tothom ja hi és?

⁴⁵ Serra d'Or, núm. 554, febrer 2008: «Fèlix Cucurull en la distància», pp.50-130 i 52-132.

Ell va ser un viu exemple d'aquesta lluita sense defallences, comprometent-s'hi amb cos i ànima, tot i no gaudir d'una fortalesa física massa forta, va saber-la aprofitar al màxim. És una llàstima que en aquests darrers tretze anys d'ençà de la seva mort s'hagi fet tan poc per preservar la seva memòria; s'hagi parlat tan poc d'ell políticament, quan és precisament un testimoni exemplar d'aquesta lluita que tots nosaltres menem.

D'altra banda, repassar la seva trajectòria política significa resseguir la història i l'evolució del moviment nacionalista català al llarg dels seus anys: va ser present a molts i molts actes cívico-polítics com a figura molt sobresortint i va ser-ne un brillant representant. Honrat, apassionat, rigorós. Un intel·lectual al costat del seu poble. Un digne hereu del pensament republicà d'esquerres, d'aquell pensament que, partint d'Almirall, passa per Rovira i Virgili, Martí i Julià i arriba a Macià i Companys.

Fèlix Cucurull no demana ja una aproximació esquemàtica i generalitzada com la que en un article Robert Saladrigas⁴⁶ li dedicà, sinó que la seva obra, com ell mateix deia en aquest article, des de la poesia primerenca a l'assaig consistent de la seva maduresa intel·lectual, exigeix l'anàlisi crític rigorós, desproveït d'apriorismes, i tot el suport del poble català a l'activitat constant, extraordinàriament minuciosa en la recuperació dels orígens del nostre nacionalisme, que dugué a terme una de les personalitats més singulars de la cultura catalana.

46 «Aproximació a Fèlix Cucurull». *Tele/Exprés*, 14 de novembre de 1977, p. 19.

Ignasi Riera, escriptor i polític, va destacar en el moment de la seva mort:

«Cucurull ha estat un combatent íntegre en favor de la sobirania de Catalunya»

i que, després de Rovira i Virgili, va ser

«l'investigador del nacionalisme català més destacat».

També va assegurar que l'escriptor nacionalista va fer de pont entre Catalunya i Portugal, on la seva obra és molt coneguda. Jordi Bilbeny, escriptor arenyenc, historiador acreditat sobre Cristòfor Colom, va declarar que Cucurull era

«El gran guru de l'independentisme català del segle xx, el mestre de tots els mestres, el que s'ha mantingut ferm quan tothom es conformava i el que ha mantingut la lucidesa quan tothom justificava el que és injustificable. En el fons, continuà, Fèlix Cucurull és el camí cap a la independència, i la seva obra s'ha mantingut en el silenci perquè aquest país paga amb l'abandó els lluitadors de la causa».

I així podríem anar seguint la llarga llista de citacions de destacades personalitats tant d'Arenys de Mar com l'alcalde Miquel Rubirola, el regidor Joaquim Rabella, etc., com de fora que asseylaren la talla moral del lluitador insubornable, sense pèls a la llengua, que ens acabava de deixar.⁴⁷

⁴⁷ Per més detalls, vegeu la referència del diari *El Punt*, del dia 5 de febrer de 1996, p. 14.

El seu Fons documental, històric, polític, periodístic i literari està dipositat a la biblioteca popular Pare Fidel Fita d'Arenys de Mar, on es pot consultar tot, àdhuc la seva biblioteca particular llegada per la seva viuda, Maria Teresa Coll, i la seva correspondència privada. Es tracta, doncs, d'un material fonamental que caldria analitzar i sistematitzar amb rigor perquè ens pot proporcionar dades que ens permetrien estudiar amb més cura i precisió l'obra i la vida de Cucurull i tot el que s'hi relaciona.

ÍNDIX ONOMÀSTIC

Agulló i Vidal, Ferran	8
Ainaud de Lasarte, Josep Maria	87
Albert i Corp, Esteve	10, 14, 16, 77
Albertí i Oriol, Jordi	9, 17
Albó i Vidal de Llobatera, Imma	9, 18, 33, 68, 79, 82, 84, 87
Alegret, Joan	84, 86
Aleixandre y Merlo, Vicente Pablo Marcelino Cirilo	19
Alsina i Bilbeny, Jordi	33, 84, 92
Àlvarez Suárez, Josep Maria	87
Amagat, Martí	85
Andreu i Abelló, Antoni	14
Antunes, Carlos	50
Arasa, Josep	78
Argemí i Roca, Aureli	78
Arimany i Coma, Miquel	36
Babo, Alexandre	50
Badosa Pedro, Enric	36
Balcells i González; Albert	61, 68
Ballester, Ramon	55
Barrachina, Sònia	68
Barrera i Costa, Heribert	87
Barrera i Puigví, Agustí	57, 68
Bartra i Leonart, Agustí	15, 47

Batista i Roca, Josep Maria	78
Benet i Morell, Josep	46, 59, 68
Bertran Rossell, Teresa	19
Bosch i Gurri, Dari	11
Bouvard i Pécouchet (pseud.)	14
Bover, August.....	78
Breton, André	17
Cabral, Alexandre.....	50
Caetano, Marcello José das Neves Alves.....	51
Calders i Rossinyol, Pere	15, 24
Campalans i Puig, Rafael.....	62
Camus, Albert	29, 42
Capdevila i Massana, Manuel.....	36
Capmany i Farnés, Maria Aurèlia.....	36
Carbonell i de Ballester, Jordi.....	74
Carbonell i Fita, Pere.....	14
Carbonell i Gener, Josep	77
Cardona, Jordi	14
Carmo, Isabel do.....	51
Carod-Rovira, Josep-Lluís	68, 69, 87, 89
Caroz, Tomàs.....	78
Carrasco i Formiguera, Manuel	62
Carvalho da Silva, Domingos.....	21
Castellanos i Llorenç, Carles.....	68
Castellanos i Llorenç, Rafael.....	63, 87
Castellet i Díaz de Cossío, Josep Maria	36, 73
Castelló i Gómez-Trevijano, Gonçal.....	77
Castells, Víctor.....	77, 78
Català, Víctor (Caterina Albert).....	36
Cirici Pellicer, Alexandre	59
Clara-Simó, Isabel.....	18, 30

Clavé i Camps, Josep Anselm	7
Coll, Maria Teresa	15, 89, 93
Colom i Colom, Àngel.....	82
Colom, Cristòfor.....	92
Comas i Balldellou, Antoni	36
Comas, Prudenci	77
Companyns i Jover, Lluís	60, 62, 91
Cornudella i Barberà, Joan	14
Cornudella i Olivé, Jaume	14
Cortada i Sala, Joan.....	55
Cortavitarte, Emili.....	87
Coutinho, Carlos	50
Criado, Anna	84
Cristovão, Fernando	51
Cucurull Campalans, Fèlix.....	7
Cucurull i Coll, Anna.....	15
Cucurull i Coll, Joaquim	15
Cucurull i Coll, Jordi	15, 68, 83, 88, 89
Cucurull i Coll, Ricard	15
Cussó i Cervera, Mercè	88, 89
Dalí i Domènech, Salvador.....	17
Daniel, Arnau.....	47
Devi, Vimala	40
Dolç i Dolç, Miquel	18, 19
Domènech, Anna.....	78
Domingo i Segura, Francesc.....	21, 47
Duran i Lleida, Josep Antoni	87
Esclasans, Agustí.....	16, 17, 18, 19, 89
Espinàs i Massip, Josep Maria	65
Espriu i Castelló, Salvador	10, 19, 23, 24, 28, 33, 85, 89
Espriu i Puigdengoles, Francesc	14

Espuña i Berga, Gaspar.....	77, 78
Esteve i Abad, Pere.....	87
Fabregà, Míriam.....	15, 57
Faulí i Olivella, Josep.....	24, 33, 64, 73, 90
Ferran de Pol, Lluís.....	10, 28, 85
Ferreira da Silva, Jorge.....	31, 43
Ferreira, Manuel.....	50
Ferrer i Ferrer, Josep.....	69
Ferrer i Gironès, Francesc.....	61, 86, 87
Ferrer i Grau, Josep.....	14
Ferrer i Roca, Joaquim.....	68
Fita i Colomer, Fidel.....	85
Foix i Mas, Josep Vicenç.....	17, 81
Folguera, Joaquim.....	16, 19
Fonoll, Montserrat.....	89
Fontrodona, Daniel.....	9
Fradera, Pere.....	89
Franco Bahamonde, Francisco.....	60, 66
Fuster i Guillemó, Jaume.....	82, 86
Fuster i Ortells, Joan.....	57
Garcés i Miravet, Tomàs.....	17
Garriga i Trullols, Enric.....	77, 78
Gil, Jordi.....	77
Goethe, Johann Wolfgang.....	16
Gomes Ferreira, José.....	50
Grases, Joan.....	40
Grau i Viader, Francesc.....	83
Guerra, Miller.....	51
Guia i Marín, Josep.....	68, 82
Guibernau i Berdún, Montserrat.....	87
Guitart i Agell, Josep.....	87

Heidegger, Martin	22
Helder, Herberto	50
Ho Xi Minh	48
Homs, Oriol	69
Hurtado i Miró, Amadeu	62
Iessênin, Serguéi	48
Iglésies i Font, Josep	27
Istrati, Panaït	29
Janés i Olivé, Josep	17
Kazantzaki, Nikos	29
Kedres, André	29
Kierkegaard, Søren	22
Kolev, Svetoslav	34
Laxness, Aldor	29
Leonardos, Stella	21, 47, 49, 50
Leveroni i Valls, Rosa	77
Lleget, Màrius	19, 40
Llompарт i de la Peña, Josep Maria	79
Llopart, Francesc	76
Lloveras i Vallès, Gonçal	36
López, F.	21
López-Picó, Josep Maria	17, 19, 89
Loures, Carlos	48, 49, 50, 51, 89
Macedo, António de	29, 37, 43, 44, 45
Macià i Llussà , Francesc	12, 57, 62, 91
Magro, José	51, 52
Maimí i Pou, Benet	9
Malaret i Amigó, Antoni	14
Manegat, Julio	26
Maragall i Gorina, Joan	16, 46
Marrast, R.	21

Martí i Bas, Montserrat.....	77
Martí i Julià, Domènec.....	62, 80, 91
Martí i Olivella, Jaume	78
Martínez i Vendrell, Jaume	14
Mayor i Penadés, Pere	68
Miró i Ferrà, Joan.....	78
Mistral, Gabriela.....	29
Mitjà, Carles	33
Monteiro, Domingos	37
Montmany i Vidal, Josep.....	9
Montoliu i de Togores, Manuel de.....	19, 26
Moreira Duarte, José Afrânio	48
Morel-Fatio, Alfred	57
Morro i Marcé, Mateu	68
Muntaner i Pascual, Josep Maria.....	77
Munté, Josep.....	14
Murià i Romaní, Anna	24
Murta i Montanyà, Agustí.....	78
Namora, Fernando	33, 41, 44, 50, 89
Narbona i Bartra, Pere	14
Nascimento, Manuel do	37
Neruda, Pablo	48
Nóbrega, Isabel de.....	50
Nunes, Natàlia.....	50
Oleart, Maria	78
Olinto, Antônio	47, 48
Oliveira, Carlos de	42, 50
Oliver i Estellés, Benvingut.....	57
Oliver i Sallarès, Joan	28
Oswalt, Pierre Jean.....	21
Pagès i Porcell, Enric	14

Palla, José	50
Palma Inácio, Herminio da	51
Palomer, Jordi.....	9
Partal i Montesinos, Vicent	69
Pedrolo i Molina, Manuel de.....	79, 82
Pereira de Moura, Francisco José da Cruz	51
Petrezou.....	29
Piferré, Manuel	14
Pineda, Alexandre	79
Pinto Balsemão, Francisco.....	51
Pinto de Sousa, José Sócrates Carvalho	37
Pires, Cardoso.....	50
Planchart i Martori, Josep.....	14, 69
Ponge, Francis	48
Porter i Moix, Miquel	84
Prado Coelho, Eduardo do.....	50
Prado Coelho, Jacinto do.....	50
Prat de la Riba i Sarrà, Enric	12, 57
Primo de Rivera, Miguel.....	9, 60
Puig Grau, Arnau	45
Puigcercós i Boixassa, Joan	68
Pujol i Soley, Jordi.....	86
Pujol i Casademont, Enric.....	61
Queiroz Telles, Carlos	48
Rabella, Joaquim	92
Rahola i Martínez, Pilar	67
Rego, Raul	41, 51
Rendé i Masdéu, Joan.....	8
Rey i Llobet, Joaquim.....	83
Ribera i Jordà, Antoni.....	19, 27, 39
Ribera i Rovira, Ignasi.....	39, 46

Riera i Gassiot, Ignasi	87, 91
Rius i Taulet, Francesc de Paula.....	7, 8
Roca i Ferreras, Josep-Narcís.....	55, 56, 57, 58, 59, 62, 67, 69, 87
Roca-Pons, Josep	78
Rocha i Rocha, Xavier	69
Rodon, Francesc.....	26, 27
Rodríguez Castelao, Alfonso Daniel	52
Roig i Llop, Tomàs	19
Romeu i Juvé, Xavier.....	57, 74
Roure-Torrent, Josep.....	25
Rovira i Virgili, Antoni.....	59, 65, 91, 92
Rubirola i Torrent, Miquel	68, 88, 92
Ruyra i Oms, Joaquim	24
Sagarra i de Castellarnau, Josep Maria de	17
Sainz de Robles, Federico Carlos	21, 46
Saladrigas Riera, Robert.....	25, 28, 91
Salazar, António de Oliveira.....	51
Salema, Alvaro.....	50
Sales i Vallès, Joan	28
Sales, Antonio Augusto	50
Salgado Zenha, Francisco	41, 52
Salrach i Marès, Josep Maria	65
Saltor i Soler, Octavi.....	42
Sánchez i Picanyol, Jordi	87
Sans Puig, José María.....	64
Saramago, José de Sousa.....	50
Sarsanedas i Vives, Jordi.....	24
Sartre, Jean-Paul.....	29
Seabra, Manuel de.....	19, 29, 30, 36, 39, 40, 42
Sellarès i Perelló, Miquel.....	69, 87

Sena, Jorge de	37
Serra i Estruc, Josep	14
Serra i Puig, Eva	7, 68, 86
Serrahima i Bofill, Maurici	24
Servià i Figa, Josepmiquel	9, 50, 51, 52
Shakespeare, William	26
Sillampää, Frans Emil	29
Soares, Luso	50
Sobrequés i Callicó, Jaume	60, 63, 65, 87
Soldevila i Zubiburu, Ferran	59
Solé i Sabaté, Josep Maria	84
Solé Tura, Jordi	56, 57
Sousa Dias, Albertina	37, 44
Strubell i Trueta, Toni	57, 58, 71, 87
Suárez González, Adolfo	76
Surroca i Tallaferro, Robert	87
Tarradellas i Joan, Josep	76
Tasis i Marca, Rafael	19
Tavani, Giuseppe	21
Tavares Rodrigues, Urbano	30, 43
Teixidor i Comes, Joan	36
Tengarrinha, José	51, 52
Tey i Vilageliu, Leonor	7
Tortella, Gabriel	56
Toutain, Josep	78
Tramunt, Josep	14
Triadú i Font, Joan	19, 73
Trias Fargas, Ramon	77
Tubella i Casadevall, Imma	63
Tudjman, Franjo	83
Vasconcelos, José Carlos	50

Vayreda i Trullol, Montserrat	19
Vélez, Pilar.....	89
Ventura i Beltran, Vicent	79
Verdaguer, Ramon.....	68
Verrié i Faget, Frederic-Pau	36
Vicens Vives, Jaume	59
Vidal, Raquel.....	15, 57
Vilanova i Andreu, Antoni	36
Vilanova i Cardona, Jordi	78
Vilar, Pierre	77
Viusà i Camps, Manuel	14
Wagner, Richard	16
Wittgestein, Ludwig	22
Xammar, Antoni	14
Xirinacs i Damians, Lluís Maria.....	79
Yxart i de Moragas, Josep.....	45
Zúñiga, Juan Eduardo.....	56

ÍNDEX D'ORGANITZACIONS

Acció Socialista Independentista de Catalunya	14, 71
Acción Revolucionaria Armada	50
Assemblea de Catalunya.....	73, 76
Associació Cultural Jaume I	82
Associació Immolats per Catalunya.....	80
Associació Roca i Ferreras.....	67, 68, 79, 82, 86, 87
Associació Xavier Romeu.....	82
Ateneu Arenyenc.....	10
Ateneu Barcelonès.....	35, 67, 80, 86, 87
Bloc Escolar Nacionalista	13
Bloc Obrero i Camperol.....	74
Brigadas Revolucionarias.....	50, 51
Brúixola.....	80
Centre Internacional Escarré per les Minories Ètniques i les Nacionals.....	65, 83
Club Arnau de Vilanova	81
Comité Democrático Electoral	51, 52
Consell de l'Escola Nova Unificada.....	12, 13
Consell Nacional Català.....	78
Consells Populars de Cultura Catalana	79
Convenció per la Independència	80
Convergència i Unió	87

Crida a la Solidaritat en defensa	
de la Llengua, la Cultura i la Nació catalanes	80, 81, 87
Esquerra Catalana de Treballadors	74
Esquerra Nacional.....	74
Esquerra Republicana de Catalunya.....	68, 74, 89
Estat Català.....	12, 13, 74
Frente de Libertação de Moçambique (FRELIMO).....	50
Front d'Alliberament Català	74
Front Nacional de Catalunya	13, 16
Fundação Calouste Gulbenkian	41, 49
Fundació Centre de Documentació Política	82
Fundació Josep Irla	58
Fundació Rovira i Virgili	82
Gent Nacionalista Independent.....	74
Institut de Projectió Exterior de la Cultura Catalana.....	77
Institut d'Estudis Catalans.....	12
Joventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya	74
Liga de la Unión y de Acción Revolucionaria.....	51
Moviment Arenyenc per l'Autodeterminació	84
Moviment d'Unificació Marxista	74
Nacionalistes d'Esquerra	80
Nosaltres Sols	13
Òmnium Cultural	80, 82
Organització de les Nacions Unides	
per a l'Educació, la Ciència i la Cultura.....	81
Organització del Tractat de l'Atlàntic Nord	51, 81
Partido Popular	51
Partido Revolucionário do Proletariado.....	51
Partido Socialista Português.....	51
Partit Africà d'Independència de Guinea i Cap Verd (PAIGG)...	50
Partit Federal Europeu de Catalunya	74

Partit Socialista d'Alliberament Nacional	14, 71, 72, 74
Partit Socialista d'Alliberament Nacional - Provisional.....	74
Partit Socialista de Catalunya (Congrés)	73
Partido Socialista Obrero Español	56, 69, 73
Partit Socialista Unificat de Catalunya.....	56, 80
Taula d'Independents d'Esquerra Independentista.....	79

ÍNDIX DE PUBLICACIONS PERIÒDIQUES

Avui	8, 63, 65, 66, 69, 74
Canigó	66, 76
Cep, El.....	76
Círculo Catalán	42
Colóquio/Letras.....	49
Dauphiné Libéré, Le.....	53
Destino	18
Diari de Barcelona	12, 24, 33
Diari de Mataró.....	10
Diário de Lisboa.....	47
Diario de Madrid	21
Diário de Notícias.....	29, 40, 42
Diário Ilustrado.....	42
Diário Mercantil.....	50
Diário Popular.....	44
Expreso.....	51
Globo, O	48
Historia y Vida	64
Hoja del Lunes	66
Jornal de Letras	48
Marsellaise, La	53
Massalia.....	53
Meridional-La France, Le	53

Nova Revista	24
Península de Lisboa	47
Petit Varois, Le	53
Ponent	36
Pont, El	36
Presència	14
Provençal, Le	53
Punt, El	92
Realidade	48
Republica	51
Republique	53
Revista de Catalunya	9, 17
Revista Europa	45
Revolução	51
Seara Nova	49
Século, O	42
Serra d'Or	90
Tele/Exprés	25, 91
Tralla, La	11
Vanguardia, La	64
Vértice	49
Vida Parroquial	72

BIBLIOGRAFIA*

ALBERTÍ i ORIOL, Jordi: *Revista de Catalunya*. Barcelona: Fundació Revista de Catalunya, 2004 i 2005, núm. 197 i 203.

ALBÓ, Imma. *Fèlix Cucurull. La lluita per l'autenticitat*. Barcelona: La Llar del Llibre, 1986.

ASSOCIACIÓ JOSEP-NARCÍS ROCA I FERRERAS. «Quaderns Roca i Ferreras». Barcelona: Apartat postal 9.247, 1995-2009

BALCELLS, Albert. Pròleg a la *Panoràmica del nacionalisme català*, 2006. Inèdit.

BOSCH i GURRI, Dari. *La Tralla*. Calella, número 16 (21 d'octubre de 1978).

BERTRAN, Teresa: *Entre la veu i el silenci*. «Quaderns d'estudis arenyencs», núm. 3. Arenys de Mar: Ajuntament d'Arenys de Mar, 1966.

* La recopilació biobibliogràfica de Fèlix Cucurull abraça més de mig segle (1919-1996). Dona notícia seleccionada de més de 2.000 textos de diaris, correspondència, revistes amb estudis i comentaris sobre la seva vida i obra, que reflecteixen tota una vida dedicada al combat i al treball infatigable. Només n'hem recollit alguns del més importants que es relacionen amb el text presentat.

BOUVARD i PECOUCHET [pseud.]: «Fèlix Cucurull: la qüestió nacional, ara i ací», *Presència* (Girona), 7 de maig de 1977, núm. 473.

CORTADA, Joan. *Catalunya i els catalans*. Barcelona: Edicions 62, 1965.

DOLÇ, Miquel. «Fèlix Cucurull ante el hombre». Barcelona: Destino, *La Lletra d'Or*, 22 de febrer de 1960.

DOMINGOS MONTEIRO. *El Mal i el Bé*. Barcelona: Nova Col·lecció Lletres, 1958.

ESCLASANS, Agustí. *L'amor i l'oblit (Sàtires i fulls d'àlbum)*. Barcelona: Biblioteca Ritmològica, 1950.

ESPINAS, Josep Maria. «L'oasi català». *Avui* (Barcelona), 19 de gener de 1985.

ESPRIU, Salvador. Pròleg a *Només el miratge*. Barcelona: Selecta, 1956.

FABREGÀ, Míriam i VIDAL, Raquel. *Fèlix Cucurull o la passió per la terra*. Arenys de Mar: Ajuntament, 2006.

FAULÍ, Josep. «Fèlix Cucurull en la distància». *Serra d'Or* núm. 554, febrer de 2008,

FAULÍ, Josep. «Fèlix Cucurull, historiador». *La Vanguardia* (Barcelona), 11 d'octubre de 1984.

FERRER I FERRER, Josep. «Quaderns Roca i Ferreras». 2 vols. Barcelona, 1995-1996.

LEONARDOS, Stella. *Poemas Escolhidos de Félix Cucurull*. Selecció i traducció acompanyada del text català, São Paulo, 1969.

LOURDES, Carlos. *Quase uma fábula*. Prefaci. Tomar (Portugal): Nova Realidade», 1969.

MACEDO, António de. *A mulher e o tempo na obra de Fèlix Cucurull*. Lisboa: 1950.

MACEDO, António de. *Da essencia de libertação. Essao antropológico a partir da Poesia de Fèlix Cucurull*. Lisboa: Sociedade de Expansão Cultural, 1961.

MENDES MADEIRA, Fernando: *Quase uma fábula*. Coimbra: Gráfica de Coimbra, 1969, col·lecció «Nova Realidade», 10.

MONTOLIU, Manuel de. «Poesia estelar», *Diario de Barcelona* (Barcelona), 8 de març de 1953.

MOREIRA Duarte, José Afrânio. «Dois livros de poesia», *Jornal de Letras* (Rio de Janeiro), núm. 226, abril de 1969.

MURIÀ, Anna. «L'últim combat», de Fèlix Cucurull. *Nova Revista* (Mèxic), 1955.

NAMORA, Fernando de. *Domingo à tarde*. 1962; traducció al català per Fèlix Cucurull. Per *Flors a la tomba de Clarisse*.

NAVARRO I MONZÓ, Juli (ed). *Catalunya e as Nacionalidades Ibéricas*. Lisboa: Livraria Central de Gomes Carvalho, 1908.

OLINTO, António. «Poemas escolhidos.» *O Globo* (Rio de Janeiro), 9 de setembro de 1968.

OLINTO, António. *A invenção da verdade (crítica de poesia)*. Rio de Janeiro: Ed. Nórdica, 9 de setembro de 1969.

PEDROLO, Manuel de. *Cròniques colonials*. Barcelona: El Llamp, 1983.

PUIG, Arnau. «Lletres catalanes. Portugal: Catalunya en una matèixa cruïlla», *Revista Europa* (Barcelona), 15 de novembro de 1967, núm. 558

QUEIROZ TELLES, Carlos. «Livros. A poesia que vem de fora». *Realidade*, any III, núm. 32, novembro de 1968.

RENDÉ, Joan. «Fèlix Cucurull, de la lírica a la política». Entrevista a Fèlix Cucurull, *Avui* (Barcelona), 8 de juny de 1983.

RODRIGUES, Urbano Tavares. *Escritos Temporais*. Lisboa: Livros Alídice, 1969, pp. 131-133.

RODRIGUES, Urbano Tavares. «Recensões críticas, Às 21.13, de Fèlix Cucurull», *Jornal de Letras e Artes* (Lisboa), 31 de julho de 1963.

RODRIGUES, Urbano Tavares. «O tema da desolação na novelística de Fèlix Cucurull», *Diário de Notícias* (Funchal), 14 de janeiro de 1964.

- SAINZ DE ROBLES, Federico Carlos. «Fèlix Cucurull: 'Dos pobles ibèrics: Portugal i Catalunya'», *Madrid* (Madrid), 7 de desembre de 1967.
- SALADRIGAS, Robert. «Aproximació a Fèlix Cucurull», *Tele-Exprés* (Barcelona), 14 de setembre de 1977.
- SALRACH, J. M. *Història de Catalunya*. Barcelona: Salvat Editores, 1979. Volumes 5 i 6.
- SALTOR, Octavi. *Novel·lista i poeta peninsular*. Circulo Catalán. Boletín Informativo del Círculo Catalán de Madrid, 1962.
- SANS PUIG, Josep M. «Cucurull, Fèlix: Catalunya Republicana i Autònoma (1931-1936)». *Historia y Vida* (Barcelona), desembre de 1985.
- SEABRA, Manuel de. *O último combate*. Lisboa: Livros do Brasil, 1957.
- SEABRA, Manuel de. *Antologia do conto moderno*. Coïmbra: Edit. Atlántida, 1950.
- SEABRA, Manuel de. *A miragem*. Lisboa: Clube Bibliográfico Editex, 1959.
- SEABRA, Manuel de. *O Silêncio e o medo*. Lisboa: Livros de Brasil, 1961.
- SERRAHIMA, Maurici. *Humanisme i humanització. Clovis Atlant, Fèlix Cucurull. Alegria al camp del mort*, Josep Romeu. Barcelona: Editex, 1956.

SERVÀ, Josep Miquel. *Catalunya 3 generacions*. Barcelona: Edic. Martínez Roca, 1975.

SILVA, Jorge Ferreira da. «Fèlix Cucurull». *Diário Popular* (Lisboa), 10 de desembre de 1959.

SOBREQUÈS, Jaume. *Història de Catalunya*, vol. XI, capítols 1, 2 i 3, 1982. Reedició actualitzada i completada de la *Història nacional de Catalunya* de Rovira i Virgili i de la *Història de Catalunya* dirigida per J.M. Salrach (1979).

Vol XI, capítol 1, pp.9-87: *La Catalunya republicana fins a l'aprovació de l'Estatut* (redactat en col·laboració amb Jaume Sobrequés i Callicó).

Vol. XI, capítol II, pp.89-203: *L'arrencada política de la Catalunya autònoma*.

Vol. XI, capítol III, pp.205-329: *De les eleccions del novembre del 1933 al 19 de juliol del 1936*.

SOUSA DIAS, Albertina. *El desert*. Traducció. Lisboa: Portugalíia Editora, 1965.

STRUBELL I TRUETA, Toni. *Josep-Narcís Roca i Ferreras (1834-1891)*. Barcelona: Fundació Josep Irla, 2008.

STRUBELL I TRUETA, Toni. *Josep Narcís Roca i Ferreras. L'origen del Nacionalisme d'esquerres*. Arenys de Mar: *Els llibres del Set-ciències*, 2000.

OBRA PRÒPIA DE FÈLIX CUCURULL*

Assaig i investigació

Dos pobles ibèrics. Barcelona: Selecta, 1967. 195 p. (Premi Josep Yxart).

Orígens i evolució del federalisme català. Barcelona: Arts Gràfiques Salvà, 197. 125 p.

La Llengua catalana, els mecanismes mentals i la societat. Arenys de Mar: Vida parroquial, 1970.

Dois povos ibéricos. Lisboa: Assírio & Alvim, 1975.

Panoràmica del nacionalisme català. París: Edicions Catalanes de París, 1975. 6 vols. (Frontera oberta; 13-18).

La defensa de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya. Edició a cura de Fèlix Cucurull. Barcelona: Undarius, 1976.

* A més de la bibliografia ressenyada, trobem poemes i narracions de Fèlix Cucurull publicats a diaris, revistes i antologies, no només en català sinó també en castellà, portuguès, francès, italià, provençal, serbo-croat, búlgar, txec, alemany, ucraïnès... Es pot trobar una bibliografia més àmplia en l'obra d'Imma Albó *Fèlix Cucurull: la lluita per l'autenticitat*. Barcelona: Llar del Llibre, 1987, 434 p.

Consciència nacional i alliberament. Barcelona: La Magrana, 1978. 106 p. (Alliberament, 2).

El Fet nacional català a través de la història. Barcelona: La Magrana, 1980. 118 p. (Alliberament; 10).

Catalunya, nació sotmesa. Barcelona: Hogar del Libro, 1981. 239 p. (Nova terra; 12).

Les Reivindicacions nacionals catalanes al Principat de Catalunya des de la revolució liberal a la revolució de setembre, 1835-1868. Barcelona: La Magrana, 1982.

Catalunya, republicana i autònoma: 1931-1936. Barcelona: La Magrana, 1984. 348 p.

Llibertat per la democràcia. Barcelona: La Magrana, 1986. 184 p. (Alliberament; 2).

L'Autodeterminació de Catalunya. Barcelona: Tibidabo, 1991. 206 p. (Cal saber).

El dret a l'autogovern. Barcelona: Associació Josep-Narcís Roca i Ferreras, 1995, 40 p. (Quaderns Roca i Ferreras; 2).

Novel·la i contes

L'últim combat. Barcelona: Grases, 1954

O último combate. Lisboa: Livros do Brasil, Lisboa, 1957. Trad. De *L'últim combat*, per Manuel de Seabra.

- A les 21.13.* Barcelona: Albertí, 1956. 121 p. (Nova col·lecció Lletres; 25).
- Às 21.13.* Lisboa: Livros do Brasil, 1969? (s.a), 126 p. (Miniatura; 150).
- Només el miratge.* Barcelona: Selecta, 1956. 215 p. (Bib. Selecta; 206).
- Fèlix Cucurull (Antologia do conto moderno).* Coimbra: Atlántida, 1959. 195 p.
- A miragem.* Lisboa: Clube Bibliográfico Editex, 1959. 219 p.
- La pregunta i l'atzar.* Palma de Mallorca: Moll, 1959. 107 p. (Bib. Raixa; 35).
- O silêncio e o medo.* Lisboa: Livros do Brasil, 1961 (s.a), 201 p. (Miniatura; 117).
- El silenci i la por.* Barcelona: Destino, 1962. 202 p. (El Dofí).
- O deserto.* Lisboa: Portugalíia, 1965. 181 p.
- Pustinya.* Sofia: Profizdat, 1968.
- Quase una fabula.* Tomar: Nova Realidade, 1969. 93 p.
- L'últim combat.* Barcelona: Nova Terra, 1970. 161 p. Conté a més la novel·la que li dóna el títol, sis narracions que no figuren a la primera edició. (Actituds; 17).

El desert. Barcelona: Nova Terra, 1975. Conté, a més, la novel·la *Gairebé una falla*.

Poesia

A mig camí del seny. Barcelona: Mediterrània, 1946.

Vida terre na. Barcelona: Torrell de Reus, 1948.

Els altres mons. Barcelona: Torrell de Reus, 1952. 48 p. (Premi Joaquim Folguera).

El temps que se'ns escapa. Palma de Mallorca: La Font de les Tortugues, 1959.

Vida terrena. Lisboa: Ulisseia, 1966 (edició bilingüe català-portuguès). Conté la segona edició d'*Els altres mons* i d'*El temps que se'ns escapa*, i la primera edició d'*Ara no us ho puc dir*.

Poemas escolhidos. São Paulo: Monfort, 1968 (edició bilingüe català-portuguès).

Antologia de poesia catalã contemporânea. São Paulo: Monfort, 1969 (edició bilingüe català-portuguès).

Poetas catalanes de hoje. Coimbra, 1972.

Vida terrena. Barcelona: Proa, 1977. Conté la tercera edició d'*Els altres mons* i d'*El temps que se'ns escapa*, i la segona edició d'*Ara no us ho puc dir*.

Traduccions

MONTEIRO, Domingos. *El mal i el bé*. Barcelona: Albertí, 1958.

NASCIMENTO, Manuel do. *Agonia*. Barcelona: Albertí, 1958.

SEABRA, Manuel de; CUCURULL, Fèlix. *Antologia de contes portuguesos*. Barcelona: Albertí, 1959.

Poetes portugueses d'ara. Palma de Mallorca: La Font de les Tortugues, 1961.

NAMORA, Fernando. *Flors a la tomba de Clarisse*. Barcelona: Albertí, 1961.

NAMORA, Fernando. *La noche y la madrugada*. Barcelona: Marte, 1965.

Llibres on es troben escrits d'en Fèlix Cucurull

A vosaltres que estimeu la llibertat. Països Catalans: Comitès de solidaritat, 1981. 46 p.

Les Autonomies en diferents estats. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1979. 410 p. (Nationalia; 4).

CASANOVA I GRANÉ, Salvador: *Per una nova Ibèria com a comunitat d'estats independents*. Barcelona: La Magrana, 1988. 444 p. (Alliberament; 23).

L'Espiral i altres narracions. Barcelona: Arimany, 1956. (El Pont; 1).

Gespa Price: festival de poesia de primavera. Barcelona: Universitat Autònoma, 1975. 112 p.

GRUP BLANQUERNA. *Compromisos per a la utopia.* Palma de Mallorca: Govern Balear, 1988. 92 p. (Quaderns Blanquerna; 1).

Història de Catalunya. Barcelona: Salvat, 1978-1979. 6 vols.

El Pensament polític català: del segle xviii a mitjan segle xx. Barcelona: Edicions 62, 1988. 411 p. (Estudis i documents; 42).

Poble, treball i poesia. Barcelona: Pòrtic, 1974. 25 p. (Nàrtex; 1).

Primera antologia de poetes del Maresme. Mataró: Robrenyo, 1979. 117 p.

Quaderns d'alliberament 7. Barcelona: La Magrana, 1982. 271 p.

ROVIRA I VIRGILI, A. *Història de Catalunya.* Barcelona: Gran enciclopèdia basca, 1972-1984. 16 vols. Edició facsímil.

Fèlix Cucurull i Tey (Arenys de Mar, 1919-1996)

Escriptor i polític.

Militant d'Estat Català (1936) durant la Guerra Civil, després d'aquesta s'incorporà al clandestí Front Nacional de Catalunya (1940). El 1968 abandona aquest partit per crear Acció Socialista Independentista de Catalunya que acabaria integrant-se, el 1970, al Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN). El 1979 fou cap de llista del Bloc d'Esquerra d'Alliberament Nacional al Congrés dels Diputats. El 1989 impulsà la creació de l'Associació Roca i Ferreras. També fou membre de l'Acadèmia de Ciències de Lisboa.

Com a historiador analitzà les primeres fases del catalanisme contemporani i les seves arrels populars i progressistes. De les dotzenes d'obres publicades en destaca *Panoràmica del nacionalisme català* (1975), editada en sis volums a París.

Imma Albó i Vidal de Llobatera (Vic, 1940)

Bibliotecària i llicenciada en Filologia Romànica. Ha estat membre del PSAN, cofundadora i presidenta de l'Associació Roca i Ferreras, i actualment és militant d'Esquerra Republicana de Catalunya.

Entre d'altres llibres, ha publicat *Fèlix Cucurull, la lluita per l'autenticitat* (1986). Ha participat en l'exposició *Fèlix Cucurull, 10 anys en el record (1919-1996)* (2006).

